

„Ljetna pozornica – neodgodiva potreba”: stara ideja o novoj namjeni tvrđave sv. Mihovila u Šibeniku u novinskim člancima i drugim arhivskim izvorima (1953. – 1975.)

Josip Pavić – Andrija Bakula

Javna ustanova u kulturi Tvrđava kulture Šibenik
Vladimira Nazora 1
HR – 22 000 Šibenik
josip@tvrđjava-kulture.hr
andrija@tvrđjava-kulture.hr

Pregledni rad

Primljen: 7. 9. 2020.

Prihvaćen: 30. 9. 2020.

UDK 725.963(497.581.2Šibenik)

Sažetak

Sredinom 2014. godine tvrđava sv. Mihovila, najstariji povijesni spomenik u Šibeniku, ponovno je otvorena za posjetitelje s novim sadržajem – ljetnom pozornicom. No, ideja gradnje ljetne pozornice na tvrđavi znatno je starija. Na prvu vijest o mogućoj pozornici na tvrđavi nailazimo još 1953. godine. Tijekom iduća dva desetljeća ta je tema kontinuirano prisutna u kulturnom životu Šibenika, sve dok 1975. godine projekt nije i službeno zaustavljen, zbog „revolucionarnih nalaza” pronađenih tijekom arheoloških radova koji su trebali biti uvod u gradnju pozornice.

Cljučne riječi: ljetna pozornica, Šibenik, tvrđava sv. Mihovila, novinski članci, revitalizacija, kulturna povijest

Uvod¹

Nakon rezolucije Informbiroa i posljedičnog raskola između Staljina i Tita kulturni život Jugoslavije počeo se blago odmicati od rigidnog imitiranja sovjetskog so-crealizma i agitpropovske kontrole i otvarati prema utjecaju zapada. Modernistički trendovi početkom 1950-ih javljaju se u arhitekturi i književnosti,² a u Dubrovniku se od 1950. godine održava godišnji festival dalmatinskih kazališta, koji je ubrzo postao događaj od nacionalne važnosti, pažnje i budžeta, poznat kao Dubrovačke

1 Cilj ovog rada je reproducirati dojam koji je prosječni stanovnik Šibenika iz naslovnog perioda mogao razviti prema ideji gradnje ljetne pozornice na tvrđavi. Zbog toga su se autori za ovaj rad koristili prvenstveno izdanjima *Šibenskoj lista* i *Slobodne Dalmacije*, kao ključnim i svakodnevnim izvorima za tadašnja događanja u Šibeniku. Za kompletiranje slike korišteni su dokumenti iz Državnog arhiva u Šibeniku te Muzeja grada Šibenika. Autori posebno zahvaljuju djelatnicima navedenih ustanova na pomoći i susretljivosti te Mariju Radiću, Jošku Čelaru i Živani Podrug na razgovorima i korisnim informacijama.

2 Manifest EXAT 51 izdan je 1951., a prvi broj časopisa *Krugovi* 1952. godine; Ivo GOLDSTEIN, *Povijest Hrvatske 1945–2011., 1. svezak (1945–1968.)*, Split 2011., 138–139.

ljetne igre.³ Osim klasičnih umjetničkih izričaja, sa sve većom dostupnošću radija i širenjem radijskih signala (te poslije televizije), u fokus dolazi i popularna umjetnost.⁴ Već prvih poratnih godina u brojnim europskim gradovima pokreću se festivali posvećeni raznim umjetnostima, često izvođeni u ljetnim mjesecima. Revija stranih filmova koju je 1953. godine organizirao Marijan Rotar u pulskoj Areni iduće godine preoblikovana je u Filmski festival – reviju domaćih filmova, a nedugo potom u Festival jugoslavenskog filma.⁵ No, posebice je festival talijanske pjesme u Sanremu od svoga prvog izdanja 1951. godine potaknuo osnivanje nebrojenih drugih glazbenih festivala na Mediteranu – u Hrvatskoj su prva izdanja Zagrebačkog festivala održana 1954., Opatijskoga 1958., a Splitskoga 1960. godine.⁶ Atmosfera koju ovi festivali projiciraju optimistična je i nepretenciozna. Igor Duda naglašava da se u Opatiji 1958. godine „pjevalo o kući s travnjakom i cvijećem, morskim valovima i plaži, prijevoznim sredstvima i igračkama. Drugim riječima rečeno, razmišljalo se o rješavanju stambenoga pitanja i udobnosti stanovanja, o turizmu, godišnjem odmoru i ljetovanju na jadranskoj obali, o industriji robe široke potrošnje, trgovačkoj maloprodajnoj mreži i zadovoljstvu kupaca.”⁷

„Govori se o zapadnoj strani tvrđave...” (1953. – 1954.)

Bujanje urbanog stanovništva u tom periodu, istovremeno s relativno svježim konceptom slobodnog vremena i potrebom novih građana za kulturnim iskustvima, uzrokovalo je težnju za unapređenjem postojeće ili izgradnjom nove kulturne infrastrukture. Od 1952. godine uprizorenja „Hamleta” na Dubrovačkim ljetnim igrama odvijaju se na tvrđavi Lovrijenac što dovodi do izuzetno pozitivnog izvještavanja, čak i u svjetskim medijima.⁸ Već spomenuto „nulto” izdanje pulskog festivala 1953.

3 U tom periodu, točnije 1954. godine, također je pokrenuto i Splitsko ljeto. O kulturnoj ulozi Dubrovačkih ljetnih igara u okviru gradnje kulturnih identiteta vidi: Nataša ŠKRBIĆ ALEMPIJEVIĆ – Rebeka MESARIĆ ŽABCIC, Croatian Coastal Festivals and the Construction of the Mediterranean, *Studia ethnologica Croatica*, 22 /2010, Zagreb, 328-331.

4 „1950-ih s promjenom društveno-kulturnih tokova zabavna se glazba definitivno potvrdila kao odgovarajući nacionalni žanr popularne glazbe.”: Anita BUHIN, Jugoslavenska popularna kultura između zabave i ideologije, *Stvaranje socijalističkog čovjeka: Hrvatsko društvo i ideologija jugoslavenskoga socijalizma* (ur. Igor DUDA), Zagreb – Pula 2017., 230

5 Tomislav KURELEC, Dostojno jubileja: 60. festival igranog filma u Puli, 13-27. srpnja 2013., *Hrvatska revija*, 3/2013, Zagreb, 79-82.

6 Anita BUHIN, Opatijski festival i razvoj zabavne glazbe u Jugoslaviji (1958. – 1962.), *Časopis za suvremenu povijest*, 48/2016, Zagreb, 139-159.

7 Igor DUDA, Svakodnevnica pedesetih: od nestašice do privrednog čuda, *Način u jeziku / Književnost i kultura pedesetih: Zbornik radova 36. seminara Zagrebačke slavističke škole* (ur. Krešimir BAGIĆ), Zagreb 2008., 70.

8 Marko FOTEZ, Glasovi o Dubrovačkim ljetnim igrama: „Hamlet” na Lovrijencu, *Naše more*,

godine održano je u povijesnom ambijentu Arene.⁹ U zelenilu na padinama zagrebačkoga Gornjeg grada 1951. projektirana je, a 1954. godine otvorena Ljetna pozornica Tuškanac,¹⁰ dok je ljetna pozornica na rtu Lido u Opatiji otvorena 1957., godinu dana prije prvog izdanja festivala.¹¹

No u Šibeniku, jednom od četiri najveća grada Dalmacije, u prvim poslijeratnim godinama morala se prvo sanirati šteta prouzrokovana savezničkim bombardiranjem. Radi rekonstrukcije gradske jezgre u Šibenik je 1947. godine pozvan tada prilično renomiran arhitekt Harold Bilinić, koji je u idućih nešto više od deset godina presudno djelovao na vizuru grada.¹² Projekti faksimilne rekonstrukcije gradske vijećnice (Velike lože)¹³ te demontaže i obnove sakristije u katedrali sv. Jakova, ali i umetanje nekoliko naizgled sitnih urbanih detalja poput stabala ili kamenih klupa zbilja pokazuju u kojoj je mjeri Bilinić doživio Šibenik i „neobičnom senzi-bilnošću inscenirao nove gradske prostore”.¹⁴

Što se kulturnog života grada tiče, profesionalno kazalište formirano je već 9. svibnja 1945., a i gradski muzej nastavlja s radom.¹⁵ Šira publika Šibenika uglavnom uživa u kinopredstavama pa bilježimo da je tijekom 1952. godine „oba gradska kinematografa posjetilo 271.500 ljudi”, a ukupno su prikazane 1302 predstave.¹⁶ Iste godine podignuta je, tj. „improvizirana je ljetna pozornica na kojoj je dato nekoliko koncerata od strane članova beogradske, ljubljanske i zagrebačke opere”.¹⁷ Kako nešto kasnije doznajemo, pozornica „je bila smještena

2(3)/1955, Dubrovnik, 165-167.

- 9 Prijedlog da se festival održi u Areni „naišao je na snažan otpor kojem je glavni argument bio da u Areni tehnički nije moguće održati filmske projekcije zadovoljavajuće tehničke kvalitete”. KURELEC 2013, 79.
- 10 Pozornicu na Tuškancu projektirao je renomirani arhitekt Kazimir Ostrogović. Dostupno na: <https://ljepotu.hr/o-nama/> (pristupljeno 28. 8. 2020.)
- 11 Aleksandra KUĆEL ILIĆ, Najljepši teatar Mediterana: Od kamena iskopanog na Preluku Opatiji prije šest desetljeća izgradili Ljetnu pozornicu, *Novi list*, 13. srpnja 2017. Dostupno na: <https://www.novolist.hr/regija/najljepsi-teatar-mediterana-od-kamena-iskopanog-na-preluku-opatiji-prije-sest-desetljeća-izgradili-ljetnu-pozornicu/> (pristupljeno 28. 8. 2020.)
- 12 Bilinićev rad u Šibeniku detaljno je monografijom obradio: Ivo ŠPRLJAN, *Arhitekt Harold Bilinić u Šibeniku*, Šibenik 1994.
- 13 O ideološkim i metodološkim promišljanjima i prijedorima poslijeratne obnove ratom oštećenih povijesnih slojeva Šibenika i Splita, s naglašenim primjerom šibenske Velike lože, vidi u: Marko ŠPIKIĆ – Iva RAIĆ STOJANOVIĆ, Shaping the Past in the Historic Centers of Split and Šibenik after 1945, *Arhitekturna zgodovina 3: Arhitektura in politika* (ur. Renata NOVAK KLEMENČIĆ), Ljubljana 2016., 83-95.
- 14 ŠPRLJAN 1994, 29.
- 15 Ivo LIVAKOVIĆ, *Kazališni život Šibenika*, Šibenik 1984., 109.
- 16 Veliki broj posjetilaca u kinematografima, *Šibenski list* (dalje: *ŠL*), 31. prosinca 1952. Vrijedi napomenuti da je, posebice u ranim godinama *Šibenskog lista*, velik broj novinskih članaka bio nepotpisan.
- 17 Priprema proslave Dana mornarice, *ŠL*, 16. kolovoza 1952.

na trgu pred osmogodišnjom školom”, no „prijatan izgled” trga bio je „unakažen skelama”, zbog čega se stjecao dojam „da se radi o nekoj napuštenoj i zapuštenoj građevini, o kojoj nitko više ne vodi brigu”.¹⁸ Autor članka u *Šibenskom listu* dalje predlaže da se pozornica, koja bi služila i kao ljetno kino, sljedećeg ljeta smjesti „u ograđenom prostoru na gradskom bedemu iznad osmogodišnje škole”,¹⁹ a taj prostor mogao bi primiti „oko 400 – 500 osoba”. No, tog ljeta 1953. grad je i dalje bez ljetnog kina,²⁰ a ljetna pozornica ponovno je „improvizirana u dvorištu osmogodišnje škole Simo Matavulj”.²¹

Nekako u isto vrijeme, zbog opsežnih radova na obnovi Šibenika, kao potencijalni urbani aduti počinju se spominjati i tri šibenske kopnene utvrde – kaštel sv. Ane (tvrđava sv. Mihovila) u gradskoj jezgri²² te tvrđave sv. Ivana i Šubićevac iznad šibenskog Varoša.²³ Tijekom proljeća 1953. godine gradsko ugostiteljsko poduzeće „Jadrija” započinje izgradnju *buffeta* na tvrđavi Šubićevac.²⁴ Optimistično najavljeno otvorenje pred ljetno nije se obistinilo, već je *buffet* otvoren 1. svibnja 1954. godine.²⁵ Na obližnjoj tvrđavi sv. Ivana Sportsko je društvo „Galeb” između polubastiona izgradilo „veoma lijepo” sportsko igralište²⁶ koje je otvoreno 31. listopada 1954. godine povodom oslobođenja Šibenika.²⁷ Kaštel sv. Ane tada je bio pod kontrolom JNA i pristup građanima bio je zabranjen. Početkom 20. stoljeća na jednu od kula bila je dograđena signalna stanica za upravljanje pomorskim prometom kroz Kanal sv. Ante.²⁸ Vrlo dominantan u vizuri Šibenika, ali izmoren

18 Ž. GOJANOVIĆ, Hoćemo li ove godine imati ljetno kino?, *ŠL*, 11. ožujka 1953.

19 Možda je riječ o prostoru na kojem je do 1960. sagrađen Dom JNA, današnja Gradska knjižnica „Juraj Šizgorić”.

20 Sa zborova birača, *ŠL*, 23. srpnja 1953.

21 Sličice iz grada, *ŠL*, 26. kolovoza 1953. U istom se broju u drugom članku poziva na gradnju ljetne pozornice jer postojeće improvizacije „ne mogu nikako da zadovolje”, a kao idealno mjesto (možda inspirirano parkom Gradac u Dubrovniku) spominje se borova šuma na Šubićevcu, ili još konkretnije – „postojeći neiskorišteni plato tvrđave Šubićevac”. (Uslovi za razvoj turizma u našem gradu i kotaru, *ŠL*, 26. kolovoza 1953.)

22 Kaštel sv. Ane i tvrđava sv. Mihovila u ovom radu bit će korišteni kao sinonimi. Radi se o utvrđenom kompleksu neposredno iznad gradske jezgre, koji je tijekom stoljeća bio nazivan različitim imenima. Više informacija o tom povijesnom spomeniku u: Josip ČUZELA, *Šibenski fortifikacijski sustav*, Šibenik 2005., 27-48; Josip PAVIĆ, *Šibenik – grad tvrđava*, Šibenik 2018., 12-19.

23 Povijesni pregled o tvrđavama donesen je primjerice u: Gdje, kako i kada je nastao Šibenik, *Slobodna Dalmacija* (dalje: *SD*), 7. svibnja 1952.

24 Komunalni savjet raspravlja..., *ŠL*, 8. travnja 1953.; Moderan buffet na tvrđavi Šubićevac, *ŠL*, 13. svibnja 1953.

25 Uređenje Šubićevca, *ŠL*, 1. svibnja 1954. U istom komentaru napominje se i da će tvrđava sv. Ivana „u buduće nedjeljom biti otvorena, i građanstvu dozvoljen pristup na istu”.

26 „Zadar” prvak košarkaškog turnira u Šibeniku, *SD*, 3. studenoga 1954.

27 *SD* „Galeb” izgradilo objekt za tenis, košarku i odbojku, *ŠL*, 3. studenoga 1954.

28 ČUZELA 2005, 40.

stoljećima starosti, kaštel nije bio u dobrom stanju, a restauriralo ga se samo u najnužnijim slučajevima.²⁹

Druga ljetna sezona bez otvorenog kina i pozornice očito je potakla općinske čelnike na akciju pa je 9. prosinca 1953. u *Šibenskom listu* objavljen Poziv na diskusiju, koji vrijedi prenijeti u cijelosti:

„Kulturni život, koji inače nije tako bogat u našem gradu, u vrijeme ljetnih sparina, tako reći, potpuno zamre. I zaista u ljetnoj sezoni naši građani nisu imali mogućnosti da udovolje svojim kulturnim potrebama iz jednostavnog razloga, jer nije postojala ljetna pozornica. Bolje reći, ona je postojala, ali uvijek nesretno riješena improvizacija, koja, onakovu kakvu smo je navikli iz godine u godinu gledati, nije mogla da posluži namijenjenoj svrsi.

No kako izgleda, ozbiljno se prišlo rješavanju i tog problema. Osigurana su i najnužnija novčana sredstva, traži se prikladan teren, vrše premjeravanja i u koliko ne naiđu neke nepredviđene teškoće, naš grad bi već ovog ljeta mogao imati stalnu ljetnu pozornicu.

Predjel i mjesto, na kojem bi se ona podigla, još nije konačno određen. Govori se o zapadnoj strani tvrđave s. Ane, a spominju se i neki drugi predjeli u gradu. Stoga pozivamo naše građane da preko 'Šibenskog lista' iznesu svoja mišljenja i prijedloge, što će pridonijeti da se zaista pronađe najprikladnije položaj za smještaj stalne ljetne pozornice.”³⁰

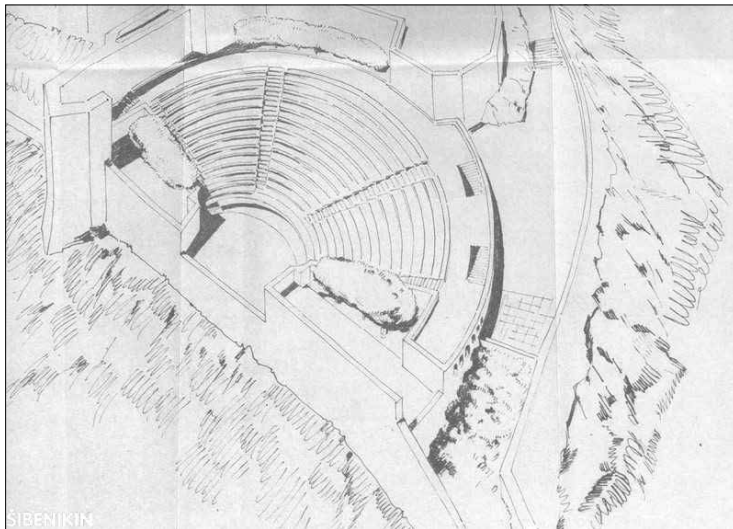
Možemo samo nagađati jesu li građani doista slali svoje prijedloge u redakciju, no oni svakako nisu objavljeni u idućim brojevima. Nije poznato ni tko je unutar političkih struktura bio zagovornik gradnje pozornice, a tko se protivio tome. Međutim, s projektom se očito započelo, o čemu svjedoče donedavno nepoznati nacrti Harolda Bilinića, javno objavljeni prije nekoliko godina.³¹ Izrađeni u veljači 1954. godine, prikazuju pozornicu oblika grčkog teatra, umetnutu u prostor zapadnog podzida tvrđave. Zbog nedostatka bilo kakve druge arhivske dokumentacije možemo samo nagađati je li lokaciju osmislio sam Bilinić ili netko iz tadašnje općinske

29 Primjerice, „sa sjeverne strane počeli su se sami od sebe rušiti temelji kule, ali je Kr. mornarica god. 1933-34. sa 10.000 dinara troška popravila, da se ne ruši”. Podatak dolazi iz rukopisa don Krste Stošića o šibenskim tvrđavama, koji se čuva u Muzeju grada Šibenika.

30 Izgradnja ljetne pozornice: Poziv na diskusiju, *ŠL*, 9. prosinca 1953.

31 Goran PAUK, Senzacionalno otkriće o tvrđavi sv. Mihovila: Ljetnu pozornicu arhitekt Harold Bilinić nacrtao je još 1954. godine!, *ŠibenikIN*, 24. listopada 2014. Dostupno na: <https://www.sibenik.in/sibenik/ekskluzivno-senzacionalno-otkrice-o-tvrdavi-sv-mihovila-ljetnu-pozornicu-arhitekt-harold-bilinic-nacrtao-je-jos-1954-godine/29864.html> (pristupljeno 28. 8. 2020.). Nacrt je novinaru ustupio Edvin Dreščik, čiji je otac Emil bio „osobni i vrlo prijatelj arhitekta Bilinića”, koji je „sačuvao mnoštvo Bilinićevih nacrti” (*ŠPRLJAN* 1994, 9). Postojanje nacrtu bilo je iznenađenje i za Ivu Šprljana, s kojim je stariji Dreščik surađivao na objavi monografije o Biliniću. Obitelj Dreščik nije imala dodatnih komentara na temu pozornice.

vlasti, kakve su bile reakcije na idejne nacрте te zbog čega projekt nije nastavljen ili barem razrađen.³² Također je važno naglasiti da je poziv iz *Šibenskog lista* prvi primjer najave otvaranja pozornice „već ovog ljeta”, što će s vremenom postati ustaljeni, gotovo godišnji ritual.



1. Idejni projekt Harolda Bilinića s pozornicom ugrađenom u zapadni podzid tvrđave sv. Mihovila (preuzeto uz dozvolu portala *ŠibenikIN*, vidi bilj. 31)

„Kaštel (...) bi (...) mogao postati divan šibenski Lovrijenac.” (1958. – 1964.)

Usprkos tome što se od projekta pozornice na tvrđavi očito privremeno odustalo u proljeće 1954. godine, ljetna pozornica nastavlja biti jedna od centralnih tema vezanih uz kulturu, posebice tijekom ljetnih mjeseci. Štoviše, stvara se dojam kao da bi sama njezina izgradnja bila prekretnica, panaceja nakon koje bi se prestalo govoriti o „kulturnom mrtvulu a ne životu” jer bi već „samo postojanje pozornice namećalo (...) obavezu održavanja raznih priredbi”.³³ Šibenska je javnost sredinom 1950-ih vrlo svjesna velikih kulturnih manifestacija na Jadranu koje „ispunjavaju kulturne rubrike naših novina”, a istovremeno u Šibeniku „imamo barem kino”, tj. „ima ga onaj koji hoće da se kuha u njemu”.³⁴ Krajem 1957. godine, na inicijativu

32 Zapisnici i odluke sjednica vijeća NO općine Šibenik s kraja 1953. i početka 1954. ne nude nikakve informacije o potencijalnom projektu ljetne pozornice: Državni arhiv u Šibeniku, HR-DAŠI-252 Narodni odbor općine Šibenik (1952. – 1955.), Zapisnici sjednica zajedničkog vijeća 1952.-54.

33 Za slijedeće ljeto, *ŠL*, 15. kolovoza 1956.

34 Ljetni akordi, *ŠL*, 26. lipnja 1957.

slikara Josipa Roce, pokreću se prvi razgovori oko organizacije ljetnog festivala jer „sva mjesta duž našeg Jadrana, počevši od Pule pa do Dubrovnika, imaju poneki festival”.³⁵ Tako je i Šibenik dobio svoj Međunarodni dječji festival,³⁶ koji je održan 1958. pa 1960., a od 1963. svake godine.³⁷ Glavna festivalska lokacija na otvorenom već na prvom, ali i na svim kasnijim izdanjima festivala bio je Trg Republike (danas Trg Republike Hrvatske),³⁸ neposredno uz šibensku katedralu, koji je funkciju primarnog komunalnog trga imao još od srednjovjekovlja.³⁹

Krajem ovog desetljeća na najviše pozicije šibenske kulturne scene penje se prof. Ivo Livaković koji je još kao vrlo agilni školarac, a potom student, sudjelovao u radu šibenskog kazališta.⁴⁰ Od 1957. može se pratiti njegov napredak unutar općinskih struktura,⁴¹ a već je 1958. godine u 27. godini bio imenovan ravnateljem šibenske gimnazije i predsjednikom općinskog Savjeta za prosvjetu i kulturu.⁴² Duboki utjecaj prof. Livakovića na šibensku kulturu u cjelini teško je ukratko opisati,⁴³ no za

35 Pismo slikara Roce pročitano je na Savjetu za prosvjetu i kulturu (HR-DAŠI-45 Narodni odbor općine Šibenik, Zapisnik sjednice Savjeta za prosvjetu i kulturu, 13. prosinca 1957).

36 Na istoj sjednici prof. Božo Stošić, predsjednik Savjeta rekao je da „sam sadržaj mora biti originalan t.j. da se nije tako nešto organiziralo već u nekom drugom gradu ili mjestu” te predlaže da se organizira dječji festival jer bi takva tema puno više učinila „za pravilnost razvoja i umjetnosti o pravilnom umjetničkom odgoju mlade generacije”.

37 Više o početnim godinama festivala u: LIVAKOVIĆ 1984, 175-186.

38 Na prvom izdanju festivala najveći dio aktivnosti održavao se na Trgu Republike, dok je jedini drugi otvoreni prostor bio Trg četiri bunara, na kojem se izvelo svega nekoliko koncerata (Program festivala, *ŠL*, 16. srpnja 1958.). Već na drugom izdanju velik dio izvedbi prelazi na Trg Sime Matavulja (danas Trg Ivana Gorana Kovačića; Program II. festivala djeteta, *ŠL*, 6. srpnja 1960.) pored istoimene škole, dok se na trećem predstave odvijaju u šibenskom kazalištu (III. festival djeteta počinje u subotu 29. o. m., *ŠL*, 26. lipnja 1963.). No, prema kategoričnim riječima Livakovića, „centralne priredbe festivala, uključujući svečana otvaranja i zatvaranja, odvijaju se na Trgu Republike” (LIVAKOVIĆ 1984, 175).

39 Trg se prvi put spominje 1298. godine. Njegov naziv iz kasnijih stoljeća – doslovno „šibenski trg” (*plathea Sibenicense*), vrlo je opipljiv dokaz njegove važnosti. Danko ZELIĆ, Postanak i urbani razvoj Šibenika u srednjem vijeku, doktorska disertacija, Zagreb 1999., 123-128.

40 Primjerice: LIVAKOVIĆ 1984, 112, 116-118, 123, 125 i dalje.

41 Livaković je u svibnju te godine izabran za člana Komisije za ideološko-politički rad šibenskog kotara (Izabrani su članovi komisija Kotarskog odbora SSRN, *ŠL*, 22. svibnja 1957.)

42 U jednom od svojih posljednjih većih intervjua Livaković tvrdi da u doba ovih imenovanja nije bio član partije, već da je u nju „htio ne htio” morao ući dvije godine poslije, no partija i politika mu „nisu nikada bili na prvom mjestu” (Diana FERIĆ, Sjećanja prof. Ive Livakovića (2): O šibenskoj gimnaziji, gimnazijskim gracijama, komunističkim pravovjernicima, *Šibenik News*, 27. rujna 2017., dostupno na: <https://mok.hr/volim-sibenik/item/25192-sjecanja-prof-ive-livakovica-2-o-sibenskoj-gimnaziji-gimnazijskim-gracijama-komunistickim-pravovjernicima> (pristupljeno 28. 8. 2020.). Svakako se druga tvrdnja čini potpuno točnom – Livaković je primjerice zajedničkim sjednicama NO općine Šibenik 1958. – 1963. prisustvovao samo kada je na dnevnom redu bilo određeno kulturno ili prosvjetno pitanje o kojemu je mogao iskazati svoje mišljenje.

43 Možda najbolji pregled nalazi se u: Ivo LIVAKOVIĆ, *Poznati Šibenčani: šibenski biografski leksikon*, Šibenik 2003., 278-279.

ovu temu važno je naglasiti njegovu vrlo zamjetnu i dominantnu ulogu u zagovaranju izgradnje ljetne pozornice na tvrđavi u iduća gotovo dva desetljeća.

U studenome 1958. godine Livaković tako najavljuje da će tijekom narednih nekoliko godina Šibenik „dobiti jednu od najljepših ljetnih pozornica na Jadranu – u tvrđavi sv. Ane. O tome upravo pregovaramo s vojnim vlastima.”⁴⁴ Teško je reći je li Livaković bio svjestan ranijeg Bilinićeva projekta ili jesu li možda vojne vlasti u ovom trenutku bile sklonije pregovorima nego pet godina ranije. Na njegovu poduzetnost možda je utjecao i prvi Festival djeteta, za koji se čini da je, usprkos nekim poteškoćama u financiranju i organizaciji,⁴⁵ ipak polučio vrlo pozitivan efekt u stručnoj⁴⁶ i široj javnosti.⁴⁷ Svakako, tri tjedna kasnije Joško Jurković, načelnik općinskog Odjela za komunalne poslove, potvrđuje Livakovićevu izjavu i dodaje da je projekt za uređenje pozornice već dovršen te da su vojnim vlastima poslani izvješni zahtjevi „radi uređenja i eksploatacije ovog najljepšeg predjela Šibenika”.⁴⁸ No, uočljivo zatišje na temu gradnje ljetne pozornice tijekom 1959. godine prekinuto je tek u listopadu člankom u *Šibenskom listu*, gdje se prenosi rasprava Ugostiteljske komore kotara Šibenik, u kojoj je naglašeno da Šibenik oskudijeva ljetnim *baštama* i da kao jedna od budućih lokacija može poslužiti i tvrđava sv. Ane.⁴⁹ Krajem godine, neposredno nakon što je zbog nepravilnih električnih instalacija zabranjen rad u zgradi šibenskog kazališta, na red dolaze i konkretniji planovi. Na sjednici općinskog Savjeta za kulturu 8. prosinca dopredsjednik NO općine Nikola Čače „iznosi i mogućnost djelovanja kazališta na tvrđavi ‘Ana’.”⁵⁰ Naime, kazao je, postoji mogućnost da posada JNA koja nastanjuje tvrđavu, iseli. U tom slučaju, već u ljeto 1960. godine, moglo bi se realizirati prednja mogućnost.” U nastavku iste sjednice 24. prosinca Livaković navodi: „Interes za ljetnu pozornicu u Šibeniku postoji uz dobre perspektive. Ljetno kino na obali bit će završeno uskoro. Prostor na tvrđavi

44 Vaš intervju sa prof. Ivom Livakovićem, *SD*, 26. studenog 1958. Bez znanja o ovim riječima prof. Livakovića, revitalizirana tvrđava je 2015. godine počela marketinški koristiti sintagmu „Najljepša pozornica Jadrana”.

45 Komentar o budućnosti festivala gdje su navedeni neki od ovih problema nalazimo u: Drugi festival djeteta? *ŠL*, 15. listopada 1958.

46 Za komentare organizatora i sudionika povodom završetka prvog izdanja festivala vidi: Oni govore o festivalu, *ŠL*, 30. srpnja 1958.

47 Dan nakon završetka festivala u medijima izlazi podatak o 14 000 građana koji su promatrali priredbe te o 10 000 građana koji su posjetili izložbe (Josip JAKOVLJEVIĆ, Uspjeh iznad očekivanja, *SD*, 28. srpnja 1958.). U listopadu 1958. čitatelj *Šibenskog lista* komentira da je dječji festival „uznija cili grad” (Pismo sa klupa na rivi, *ŠL*, 8. listopada 1958.). Medijska popraćenost prvog izdanja, održanoga od 19. do 27. srpnja 1958., bila je izrazita i svakodnevna te nije potrebno ulaziti u sve novinske naslove.

48 Vaš intervju sa Joškom Jurkovićem, *SD*, 17. prosinca 1958.

49 Jadranska magistrala i ugostiteljski problemi, *ŠL*, 14. listopada 1959.

50 Državni arhiv u Šibeniku, HR-DAŠI-45 Narodni odbor općine Šibenik (1955. – 1962.), Zapisnik sa sjednice Savjeta za prosvjetu i kulturu, 8. prosinca 1959.

Sv. Ane vojska je voljna odstupiti bez odštete, ali to nije dovoljno, već za reprezentativnu pozornicu, potrebno je uložiti izvjesna sredstva. Bilo bi potrebno snimiti teren i napraviti nacrt (konzultiran Tome Relja). Ovo pitanje u cjelini staviti će se na dnevni red sjednice savjeta u travnju.”⁵¹ Čak i *Šibenski list* u novogodišnjem broju apelira „da se već jednom riješi pitanje ljetnog kinematografa odnosno ljetne pozornice”.⁵²

I zaista je 1960. godina bila vrlo bogata energičnim nastojanjima da se ideja koja je postojala već gotovo desetljeće uistinu realizira. Vijest iz veljače govori da je gradnja ljetne pozornice bila tema na skupu šibenskog Društva inženjera i tehničara, gdje je zaključeno da je najprikladnije mjesto „tvrđava sv. Ane, o čijoj je lokaciji bilo riječi otrag pet godina”.⁵³ U travnju se održava obećana sjednica Savjeta za kulturu, a u zapisniku je konačno vidljivo da postoji tehnička dokumentacija i konkretni planovi:

„U vezi s prostorom za izvođenje programa za vrijeme festivala, a ujedno i veoma velike potrebe, koju osjećaju građani našega grada, je pitanje jedne stalne ljetne pozornice, naglasio je drug Livaković Ivo, zatim je dao riječ tehničaru Tomi Relji, koji je ukratko iznio mogućnost osposobljavanja tvrđave Kaštela, uz manje investicije uz angažiranje dobrovoljnih akcija, omladine, sindikata, članova SSRN i pripadnika JNA-e. On je članovima Savjeta pokazao idejni projekt, koji je od strane Savjeta načelno prihvaćen. Kapacitet u prvoj fazi iznosio bi 1.200 mjesta. Međutim, napomenuti je, da postoji mogućnost za daljnjih 500 mjesta. Radovi bi se odvijali u dvije smjene, zbog čega se i završetka izgradnje, ovog veoma važnog objekta, predviđa polovinom VII. mjeseca. Nadalje, drug Relja je napomenuo, da bi se radovi otpočeli odmah, čim jedinice JNA-e, napuste ovaj objekt. Postoji ugovor po kojem bi pripadnici JNA-e, trebali napustiti objekt do 10. maja ove godine.”⁵⁴

Cijelu inicijativu oko pozornice ubrzo pozdravlja i općinski Savjet za urbanizam „i preporučuje što prije izgradnju iste”.⁵⁵ U svibnju ravnatelj kazališta prof. Slavomir Fulgosi najavljuje ljetni rad na trgu ispred osnovne škole „koji je prostor za to, držimo, najidealniji”, no ako se do tada uredi pozornica na tvrđavi, „tim bolje”.⁵⁶ Istoga

51 HR-DAŠI-45 Narodni odbor općine Šibenik, Zapisnik s nastavka sjednice Savjeta za prosvjetu i kulturu, 24. prosinca 1959.

52 Neostvarive želje, *ŠL*, 1. siječnja 1960.

53 Josip JAKOVLJEVIĆ, Diskusija o izgradnji Jadranske magistrale – Neriješena pitanja, *ŠL*, 10. veljače 1960.

54 HR-DAŠI-45 Narodni odbor općine Šibenik, Zapisnik sa sjednice Savjeta za prosvjetu i kulturu, 18. travnja 1960.

55 HR-DAŠI-45 Narodni odbor općine Šibenik, Zapisnik sa sjednice Savjeta za urbanizam, 27. travnja 1960.

56 Ipak rezultati, *ŠL*, 11. svibnja 1960.

Gradska tvrđava Kaštel

Prešlo je gotovo tisućstot godina od kako je gradina bila izgrađena pristup na gradinu tvrđava Kaštel. Danas je već mali broj onih koji znaju kako izgleda, osim što se zove tvrđava, kakav se pogled s njom, kula i bedem, grada na gradine krovove i neposredno okoliš, a tako je bilo mali broj onih kojima je poznata njena povijest.

Tvrđava ostalaavana av. Mihoril, na kavanje av. Ana u maru da je bila uglavnom poznata po nazivom Kaštel. Njegov je po vijest neposredno povezana sa

postojanjem i oživljavanjem grada. Miješani nikada su stigmatizirani grad: na utvrđeno gradine, na istočnom obalima Jadrana, na tako ni na Sibenski i njegov Kaštel, čijeg je tvrđava bila razlika po Mlačanima u nekoliko navrata. Najbolje 1117. od strane duka Ordeola Fallera, da bi ga razloz kantele obnovili imenjem. U isto tako poručeno Biogradu n. m. Vojkovića Victor Plana poveno ga radi i spjelje 1212. po treći put 1412. godine, da bi gradini radi svog osiguranja otmah, obnovili.

Za vremena je Kaštel u dva navrata stradao od groma. Prvi put u noći između 14. i 15. veljače 1663. kojom prigodom pogibe kantele i 43 vojnika i civila, koji su se nalazili u tvrđavi. Nakon je tvrđava bila znatno oštećena eksplozivom baruta, ona je bila na kratko vrijeme obnovljena.

Drugi put, isto tako u noći između 21. na 22. VIII. 1792. za ljetne vremena udario je grom izravno u tvrđavu barutima, zbog čega je došlo do oštećenja, koja je raznijela veliki dio tvrđave a posebno gotovo sve tri južne kule koje su služile za stamovanje. Kameaje je bilo oštećeno sve do mora, te je znan broj kula u Docu i na Gorici stradao od silnog kameaja. Kaštel je bio znatno oštećen i, makar se temeljito obnovio, za gradnju kanta Antuna Čirja 1795-61. Zbog toga i srednja kula na južnoj strani bila znatno oštećena, pa danas samo po silinama iz tog vremena možemo nabaviti kako su ona tada izgledala. Sjeverne kule bile su značajno nadograđene, pa se izravni sli nadogradnja vide i danas.

Kroz praplo stiježe Kaštel je bio napaljen i u njemu je volja stambenih površina sa manevara, a gradina je pristup bio slobodan. Okružje kule na Gorici i Gorice utoliko je tvrđave gušće vođa, koja je bila poznata po svojoj hladnoći i pikantnosti.

Austrijske vojske vlasti na Kaštel autorile početkom ovog stoljeća, a uoči Prvog svjetskog rata izgradili su na neposrednoj kuli semaforiku stanicu, kojom je vezan broj kula u Docu i na Gorici stradao od silnog kameaja. Kaštel je bio znatno oštećen i, makar se temeljito obnovio, za gradnju kanta Antuna Čirja 1795-61. Zbog toga i srednja kula na južnoj strani bila znatno oštećena, pa danas samo po silinama iz tog vremena možemo nabaviti kako su ona tada izgledala. Sjeverne kule bile su značajno nadograđene, pa se izravni sli nadogradnja vide i danas.

Prilazi tvrđavi su mogli s Gorice putem koji ide do gronja, iz Varuša pored Vatrovanog doma i poliklinike, a isto tako i sa bili konačno rješenje ljetne pozornice, a ujedno i jedinstveni objekt u samom gradu, koji će puteve dakako tretati a vremeno uređiti. Kada se jednom odjednom i zabave.



2. Gradska tvrđava Kaštel, *Šibenski list*, 25. svibnja 1960. (preuzeto uz dozvolu s: <http://knjiznica-sibenik.hr/>; pristupljeno 28. 8. 2020.)

dana *Slobodna Dalmacija* izlazi s novostima da će uskoro započeti „gradnja ljetne pozornice, koja će se podići u unutrašnjem dijelu tvrđave”.⁵⁷ Situacija se ponešto promijenila u odnosu na originalni projekt tehničara Relje jer će pozornica imati sedamsto mjesta, za izgradnju je osigurano oko tri milijuna dinara, a prve priredbe biti će već u srpnju. Za brzu gradnju ozbiljno je zagrizla i općinska uprava:

„U diskusiji oko ljetne pozornice na Kaštelu usvojen je prijedlog da sindikalne podružnice u svim poduzećima i ustanovama, te građani izvrše pretplatu za sve priredbe, koje će se na pozornici održavati u toku ovog ljeta. Isto tako je predloženo da na svim kinopredstavama u toku lipnja i srpnja posjetioci uplate 10 dinara po svakoj ulaznici, čija će sredstva biti upotrebljena za uređenje ljetne pozornice. Odbor za izgradnju ljetne pozornice očekuje da će naići na punu podršku svih sindikalnih podružnica i građana, kako bi se prve priredbe u novoizgrađenom objektu mogle organizirati već počev od 15. srpnja ove godine. Ljetna pozornica poslužit će ne samo za kulturne priredbe, nego i za razna sportska natjecanja.”⁵⁸

U istom broju *Šibenskog lista* najavljen je i početak „dobrovoljnih radova” u kojima će sudjelovati „omladina i građani, te pripadnici JNA”. Donosi se i opširniji članak o povijesti tvrđave, uz ponešto i o budućoj namjeni:

„Rješavajući problem ljetne pozornice i kina, a i sam razvoj turizma nametao je potrebu ispraznjenja Kaštela. Njena je unutrašnjost sa svojom površinom od oko 1300 m² predviđena za ljetne priredbe. Potrebna sjedišta izgradila bi

57 Šibenska kronika, *SD*, 11. svibnja 1960.

58 Ovaj tekst je jedino mjesto na kojem je spomenut „Odbor za izgradnju ljetne pozornice”: Mjere za unapređenje poljoprivrede, *ŠL*, 25. svibnja 1960.



3. Prva fotografija radova na tvrđavi sv. Mihovila, *Šibenski list*, 10. kolovoza 1960. (preuzeto uz dozvolu s: <http://knjiznica-sibenik.hr/>; pristupljeno 28. 8. 2020.)

se u etapama, najprije za oko 800 sjedišta, a kasnije amfiteatralno izgrađenim tribinama predviđeno je da ukupno bude do 1500 mjesta. Prostor među vanjskim i unutrašnjim bedemom ostao bi slobodan sa sjedištima i sa stolovima za buffet. Semaforška stanica ostala bi i dalje, dok bi pristup na tri sjeverne kule bio slobodan s tim, da je potrebno izgraditi stepenište za pristup na iste sa zapadne strane, gdje je nekada stepenište i postojalo.”⁵⁹

Slobodna Dalmacija početkom lipnja piše da je „poslije 60 godina stari ‘Kaštel’ ponovno pristupačan stanovnicima Šibenika”, uz već poznate informacije o gradnji pozornice.⁶⁰ No, već 15. lipnja, na početku radova, vidljiva je blaga skepsa prema ranijim samouvjerenim planovima jer odjednom „nije sigurno, da li će se prostor ‘Kaštela’ koristiti za priredbe na otvorenom još ovog ljeta”.⁶¹ Drugi Festival djeteta održan je od 9. do 17. srpnja, a osim predstava i drugih kulturnih aktivnosti donio je i komentar zagrebačkog arhitekta Vojtjeha Delfina o potencijalima raznih otvorenih gledališta u Šibeniku, no bez spomena ljetne pozornice na tvrđavi.⁶² Radne

⁵⁹ Gradska tvrđava Kaštel, *ŠL*, 25. svibnja 1960.

⁶⁰ Nije potpuno jasno znači li to da je vojska definitivno napustila lokaciju; *Šibenska kronika*, *SD*, 3. lipnja 1960.

⁶¹ *Šibenska kronika*, *SD*, 15. lipnja 1960.

⁶² Vojtjeh DELFIN, Gledališta – otvoreni prostori, *ŠL*, 14. srpnja 1960.

akcije šibenskih studenta na uređenju pozornice najavljene su tek krajem srpnja u rasporedu „svakog ponedjeljka od 8 do 12 sati”.⁶³ Studenti su se očito priključili radovima koji „se odvijaju, gotovo neprimjetno, već više od mjesec dana”.⁶⁴ Da se na tvrđavi zbilja i radilo svjedoči nam fotografija Joška Čelara u *Šibenskom listu*. Na njoj su prikazana dva mladića kako razgrađuju betonski objekt koji je vjerojatno bio nadograđen na jugozapadni bedem,⁶⁵ a komentar izražava opreznu nadu da „možemo biti sretni, što će Šibenik imati jednu od najljepših ljetnih pozornica na našoj Obali”.⁶⁶

Usred ovog aktivnog ljeta nailazimo i na prvu, vrlo opreznu i razloženu kritiku koju potpisuje Jan Janković, tadašnji glumac i djelatnik šibenskog kazališta. Janković nije bio protiv gradnje jer je maštao da bi kaštel „mogao postati divan šibenski Lovrijenac ili Revelin”, ali je „ostao iznenađen prostranošću ambijenta” jer zazire od „prostranih gledališta na otvorenom”.⁶⁷ Dalje Janković ističe kako nije imao prilike vidjeti „nacрте, ili još bolje maketu pozornice”, ali vjeruje „da su oni kojima je stavljeno u zadatak da iste izrade prišli rješavanju tog delikatnog problema sa svih strana” te ne sumnja „ni trenutka u njihove stručne kvalitete”. Zaključuje kako je „ljetna pozornica objekt koji se ne gradi svakog dana, a za koji su zainteresirane mase gledalaca” te „stoga možda ne bi bilo na odmet da preko ovih stupaca mjerodavni već sada prikažu budući izgled naše pozornice na Kaštelu”.

Poziv mjerodavnima da skica pozornice bude javno izložena ostao je bez odgovora, a, slučajno ili namjerno, Jankovićev komentar bio je posljednja konkretna vijest u 1960. godini. Pomalo iznenađuje kako nakon navodnog početka konkretnih radova nema niti jedne vijesti koja bi se referirala na postignute rezultate ljetnih radova ili eventualne razloge zbog kojih su oni prekinuti. Tek kratki plan u novogodišnjem broju *Šibenskog lista* okvirno predviđa dovršenje određenih društvenih objekata, a među njima se suhoparno navodi i „ljetna pozornica”, deveta od jedanaest navedenih objekata u gradnji.⁶⁸

Tijekom naredne 1961. u medijima nema vijesti o nastavku radova, već samo kratki osvrt jednog čitatelja *Šibenskog lista* ukazuje da bi se „tvrđava mogla iskoristiti u razne svrhe, samo bi trebalo nešto uraditi i to bez velikih para”, uz opasku

63 Aktivnost šibenskih studenta – Pohvalno, *ŠL*, 27. srpnja 1960.

64 *ŠL*, 10. kolovoza 1960.

65 Kadar slike i obala koja se nazire u pozadini sugeriraju spomenutu lokaciju. Na fotografijama snimljenim na neposrednom početku prvih arheoloških istraživanja 1972. godine sklop jugozapadnih betonskih zidova je većinom čitav, no s očitim tragovima ranijeg rušenja i nekoliko postojećih hrpa kamenja.

66 *ŠL*, 10. kolovoza 1960.

67 Janković je dao vrlo konkretno upozorenje da će se zbog prostranosti tvrđave i vjetra morati koristiti zvučnici poput onih na Ljetnoj pozornici u Opatiji koja ih koristi za svaku priredbu što smatra štetnim jer publika „želi neposredni intimni kontakt s pjevačem, muzičarem ili glumcem bez pomagala”. Jan JANKOVIĆ, Jedno mišljenje, *ŠL*, 17. kolovoza 1960.

68 Novi objekti u 1961. godini, *ŠL*, 1. siječnja 1961.

„nešto se počelo, ali se i stalo”.⁶⁹ Arhivski nam podatci ipak donose barem jedan razlog tome – očito je koncept ljetne pozornice na tvrđavi sv. Ane bio prekriven novom idejom o gradnji *dviju* ljetnih pozornica. Jedna od njih bi ostala na tvrđavi i služila bi za kazališne potrebe, dok bi se druga i veća gradila na području park-šume Šubićevac, na lokalitetu Bunari.⁷⁰ Taj je plan očito oformljen i unesen u Petogodišnji plan razvitka kulture na području Narodnog odbora općine Šibenik, koji je predstavljen na Savjetu za kulturu krajem travnja 1961. godine.⁷¹ Tri mjeseca kasnije Ivo Livaković na sjednici Savjeta najavljuje da će grad uskoro „imati dvije ljetne pozornice jednu na Kaštelima i jednu na Šubićevcu”.⁷² Krajem godine nova je vizija predočena i medijima pa je tako predsjednik NO općine Zvone Jurčić najavio izgradnju ljetne pozornice na Šubićevcu i uređenje tvrđave sv. Ane,⁷³ a u prosincu se na zajedničkom plenumu Kotarskog odbora SSRN i Kotarskog sindikalnog vijeća optimistično najavila izgradnja „ljetne pozornice na Šubićevcu sa 1500 sjedala, a tvrđava sv. Ane adaptirat će se za prikazivanje kazališnih predstava”.⁷⁴ Ohrabren uzbudljivom budućnošću, Livaković ocjenjuje kako je godina na izmaku bila „apsolutno najznačajnija u novijoj kulturnoj historiji grada”, i to zbog „konačne pobjede shvaćanja da se bez razvoja kulture ne može ni zamisliti opći prosperitet”.⁷⁵ No u idućoj, 1962. godini ponovio se poznati scenarij – siječnjašku najavu kako su već u „1961. godini osigurana početna sredstva i izrađeni svi potrebni dokumenti za izgradnju ljetne pozornice na Šubićevcu” te da će „za to biti utrošeno 16 milijuna dinara”⁷⁶ zamijenio je ožujski oprez jer se tada ne zna hoće li pozornica „u potpunosti biti gotova do ovog ljeta, odnosno do početka Dječjeg festivala”.⁷⁷ U srpnju je situacija već potpuno očita, što se vidi u jednom pomalo kritičkom, no nepotpisanom članku *Šibenskog lista*.⁷⁸

69 A tvrđava sv. Ane?, *ŠL*, 10. svibnja 1961.

70 Pozornica na Šubićevcu nikada nije izgrađena iako kasnija izvještavanja sugeriraju da su se u park-šumi održavali neki događaji. Jedan od njih bio je izbor za „Ljepoticu Jadrana” 22. srpnja 1960. godine, gdje se prema reportaži okupilo 3000 ljudi, stisnuti „kao sardine na amfiteatralnoj ljetnoj pozornici na Šubićevcu”, no niti jedna Šibenčanka nije se prijavila (Zlatko ŠARE, Kako nismo izabrali ljepoticu, *ŠL*, 27. srpnja 1960.).

71 HR-DAŠI-45 Narodni odbor općine Šibenik, Zapisnik sa sjednice Savjeta za kulturu, 28. travnja 1961.

72 HR-DAŠI-45 Narodni odbor općine Šibenik, Zapisnik sa sjednice Savjeta za kulturu, 29. srpnja 1961.

73 M. KURILOV, Vrlo korisno, *ŠL*, 15. studenog 1961.

74 Podignut će se veći broj rekreacionih objekata, *SD*, 22. prosinca 1961.

75 Đuro BEĆIR, Najznačajnija godina u novijoj kulturnoj historiji Šibenika, *SD*, 29. prosinca 1961.

76 Joško ČELAR, Šibenik – 1961, *ŠL*, 10. siječnja 1962.

77 Joško ČELAR, foto-kronika, *ŠL*, 28. ožujka 1962.

78 Nepotpisani autor članka piše s mjesta gdje se „nekako slobodnije diše a i misli” i gdje zbog toga „počnu diskusije i umjesne i one druge” pa navodi da „spomene netko i kavanu na Martinskoj, ljetnu pozornicu na Šubićevcu ili igralište na Tanaji, ali se svih tih tema brzo ostave, kažu ne žele *mlatit praznu slamu*”; Gledano s Martinske, *ŠL*, 4. srpnja 1962.

A tvrđava sv. Ane?

Ovih dana prošetao sam se do stalo Vjerujemo da bi naša om-
tvrđave poznate pod imenom sv. ladina i tu dobrovoljno radila i
Ane. Odozgo puca krasan pog- da bi i njenim zalaganjem mog-
led. Svjež zrak. lo nešto da se učini. I da se to-

O tome smo nas trojica razgo- me doda i koji dinar. Moglo bi,
varali. I neko je rekao kako ovo još uvijek nije kasno, i treba o
zadnje stoji neiskorišteno. A tome i sada misliti.

tvrđava bi se mogla iskoristiti : Jer naš grad nema, recimo, ni
razne svrhe. samo bi trebalo ne- ljetno kino. Možda bi se ono mo-
što uraditi i to bez velikih para. glo otvoriti na tvrđavi sv. Ane.
Doduše, nešto se počelo, ali se i J. S.

4. Vrlo čest tip novinarskog izvješća na temu pozornice: A tvrđava sv. Ane? Šibenski list, 10. svibnja 1961. (preuzeto uz dozvolu s: <http://knjiznica-sibenik.hr/>; pristupljeno 28. 8. 2020.)

Zatišje o ovoj temi od ljeta 1962. potrajat će do početka 1964. godine, uz tek pokoji usputni komentar koji podsjeća da „ljetna pozornica predstavlja gorući problem Šibenika”⁷⁹ ili pak da je tvrđava sv. Ane u „teškom i nečistom stanju danomice posjećivana od strane turista”.⁸⁰ No, početkom 1964. pismo nepotpisanog građana još jednom pokreće pitanje „da li će ove godine Šibenik dobiti ljetnu pozornicu na originalnoj lokaciji”:

„Već se nekoliko godina razmatra pitanje izgradnje ljetne pozornice. (...) Najprihvatljivije rješenje za izgradnju tog objekta je na prostoru unutar tvrđave sv. Ane. S obzirom da u neposrednoj blizini postoji sanitarni čvor, vodovod i električna, da se projekt nalazi u završnoj fazi i da institucija ‘Festival djeteta’ raspolaže s modernom montažnom pozornicom, izgradnja ljetne pozornice ne bi iziskivala velike troškove. Potrebno je samo dobre volje da bi se osigurala minimalna sredstva za izgradnju gledališta za oko tisuću osoba.”⁸¹

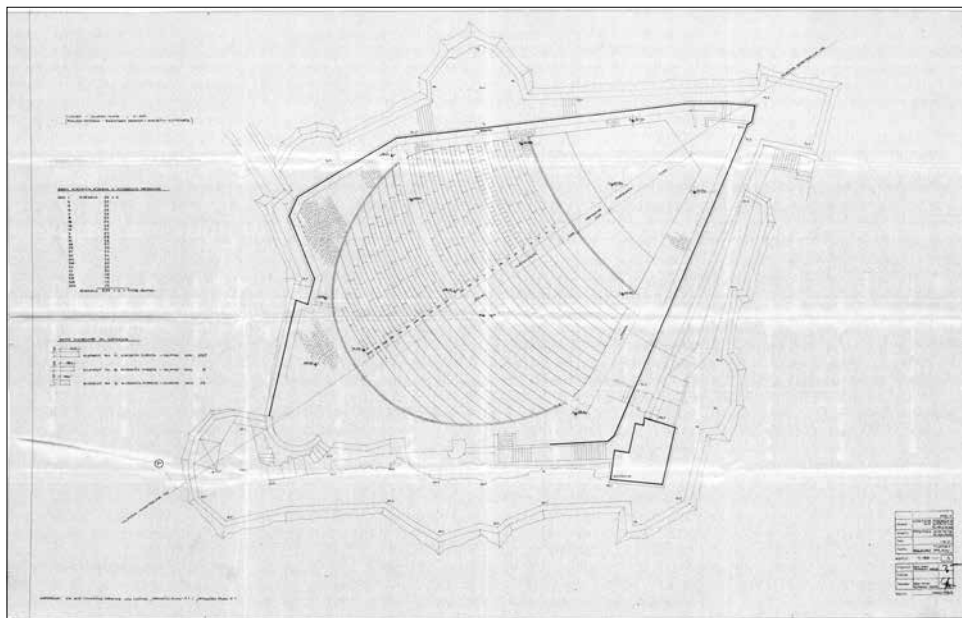
I kao da je pismo ovoga građanina uvaženo, tijekom travnja 1964. nailazimo na posljednje i relativno odlučne najave o gradnji pozornice na tvrđavi u periodu koji je započeo inicijativom Ive Livakovića šest godina ranije. U intervjuu *Šibenskom listu* direktor Festivala djeteta Zvonko Baković najavio je da „postoji vjerojatnost da pozornica na tvrđavi sv. Ane” bude završena do sljedećeg Festivala djeteta.⁸² Točno tjedan dana kasnije *Slobodna Dalmacija* hrabro donosi članak s naslovom „Idućeg tjedna počinje gradnja ljetne pozornice” čiji tekst ima dvije sličnosti s pismom iz veljače:

79 Joško ČELAR, Mnogo toga nedostaje na kulturnom planu grada, *ŠL*, 29. prosinca 1962.

80 G. GAMULIN, U Šibeniku, *SD*, 5. listopada 1963.

81 Pisma građana, *ŠL*, 19. veljače 1964.

82 Program prilagođen stvarnim potrebama i mogućnostima, *ŠL*, 1. travnja 1964.



5. Ljetna pozornica na Kaštelu, Šibenik, nacrt br. 4, ožujak 1964., autora Tomislava Relje (preuzeto uz dozvolu iz arhiva Muzeja grada Šibenika)

„U završnoj fazi su pripremni radovi na gradnji ljetne pozornice koja će se locirati na prostoru unutar tvrđave sv. Ane. Uz dobrovoljno učešće srednjoškolske omladine radovi će započeti slijedećeg tjedna. Ljetna pozornica će prema projektu Tomislava Relje posjedovati gledalište u obliku amfiteatra koji će moći primiti 1200 osoba, scenu za izvođenje kazališnih i opernih priredaba. Taj objekt koristit će se i za prikazivanje filmski predstava. Računa se da će ukupne investicije za dovršenje ovog objekta iznositi oko 12 milijuna dinara. Prve priredbe, bit će izvedene krajem lipnja ove godine kada je ujedno predviđeno otvaranje Četvrtog festivala djeteta. (JJ)”⁸³

Čvrst dokaz o ozbiljnoj razradi projekta pozornice nalazi se u arhivu Kulturno-povijesnog odjela Muzeja grada Šibenika.⁸⁴ U registratoru naslova Tvrđava sv. Ana, KPO, dokument. Istraživanja nalazi se mapa Ljetna pozornica koja sadrži izvedbeni projekt, tehnički opis i troškovnik projekta arh. tehničara Tomislava Relje iz ožujka 1964. godine.⁸⁵ Na četiri nacrtu i tri presjeka prikazana je pozornica

83 Idućeg tjedna počinje gradnja ljetne pozornice, *SD*, 8. travnja 1964.

84 Autori zahvaljuju višoj kustosici Marini Lambaši na ustupanju materijala i Tomislavu Lokasu za pomoć pri digitalizaciji nacrtu.

85 Čini se da je dokumentacija u Kulturno-povijesnom odjelu Muzeja grada Šibenika nastala tijekom prvih arheoloških istraživanja 1972. godine i nadopunjavana je kroz sljedećih nekoliko godina.

s 1076 mjesta,⁸⁶ orijentirana prema jugoistočnoj kvadratnoj kuli, koja se dijelom koristi prirodnim nagibom reljefa.

Tada se u razgovore uključuju i stručnjaci za zaštitu baštine: direktor Konzervatorskog zavoda za Dalmaciju Cvito Fisković i povjerenik za Šibenik Frano Dujmović u svibnju 1964. obilaze lokaciju buduće pozornice i zaključuju da je tvrđava „upravo najidealnije mjesto za takvu namjenu koje se može naći u Šibeniku. Njen povijesni značaj, ljepota građevine, položaj i pogled koji se pruža s nje zahtijevaju takvu namjenu koja će je uže vezati uz život grada.”⁸⁷ Tada je propisana i obaveza istraživanja centralnog platoa tvrđave, a nekoliko tjedana kasnije tvrđava sv. Ane s istoimenom crkvicom i službeno je zaštićena kao spomenik kulture.⁸⁸ No i ovog puta ponavlja se isti scenarij – novosti o napretku radova ne stižu, a Festival djeteta počinje i završava na starom mjestu. Ljetna se pozornica idućih godina sporadično i šturo javljala u novinama kao već zaboravljena tema. Čak se i pred Inicijativnim odborom proslave 900. godišnjice spomena Šibenika (u kojem je glavnu riječ vodio Ivo Livaković) ideja našla tek u naknadno predloženoj dopuni, među posljednjima na listi.⁸⁹

Arhivski izvori nesumnjivo ne otkrivaju intenzivne pozadinske diskusije za koje nije bilo predviđeno da izlaze u javnost. Ipak, nakon što je još jedno proljeće potrošeno na ambiciozne najave koje su se pokazale izlišnima, četvorica se kulturnih i prosvjetnih djelatnika, među kojima je i Ivo Livaković, 19. kolovoza 1964. godine u *Šibenskom listu* vrlo direktno obrušavaju na tadašnje političke strukture Šibenika i općenitu kulturnu klimu koja je „u stanju žestoke depresije”.⁹⁰ Osim patronizirajućih žalopjki o dominaciji šunda i narodne kulture, odnosno „antikulture”, nad onom navodno „vrijednom”, iznose se i ozbiljne strukturne kritike. Živko Bjelanić poziva na „korjenite promjene u politici razvitka privrednih i ‘neprivrednih’ djelatnosti”. Livaković naglašava da se od ukidanja Savjeta za kulturu osjeća „nedostatak tijela koje bi neposredno, brzo i efikasno rješavalo probleme iz oblasti kulture”. Drago Meić ne samo da se pita „čemu iz godine u godinu u planovima obećavati i onda odlagati odluke” nego i komentira da se, u odnosu na kazalište, neke druge ustanove „i ne primjećuju u našem gradu. Zatvorene u svoja četiri zida grickaju

86 Dosadašnja komunikacija projekta pozornice pokazuje veliko razilaženje u broju mjesta – od 700 sve do 1200 + 500. Izradom ovog projekta medijska brojka se stabilizirala na 1100.

87 Državni arhiv u Šibeniku, HR-DAŠI-271 Povjerenik za zaštitu spomenika kulture u Šibeniku (1947. – 1972.), Dopis direktora Fiskovića upućen Odjelu za prosvjetu i kulturu Skupštine općine Šibenik od 16. svibnja 1964., br. 27/30-1964.

88 Ministarstvo kulture RH, Uprava za zaštitu kulturne baštine (MK-UZKB), Rješenje o upisu u registar nepokretnih spomenika kulture, Konzervatorski zavod za Dalmaciju u Splitu, 28. svibnja 1964.

89 Trebalo bi da to bude velika manifestacija, *ŠL*, 24. veljače 1965.

90 Đuro BEĆIR, Imamo i mogućnosti i snage i sposobnost i nadasve razumijevanja odgovornih, pa ipak i dalje caruje učmalost. Zašto?, *ŠL*, 19. kolovoza 1964.

općinsku dotaciju i nitko se ne pita dokle ćemo se miriti s time.” Najkonkretniji je Branko Belamarić koji poziva na „zacrtavanje kulturne politike” i „stvaranje određenih kriterija” te osnivanje nekog tijela ili organa „da se za sve ovo brine, a ne da izgleda kao da je šibenska kultura prepuštena samoj sebi, stihiji, slučajevima”.

Srijeda, 19. kolovoza 1964.		ŠIBENSKI LIST		Strana 5	
IMAMO I MOGUĆNOSTI I SNAGE I SPOSOBNOST I NADASVE RAZUMJEVANJA ODGOVORNIH, PA IPAK I DALJE CARUJE UČMALOST. ZAŠTO?					
O tome razgovaramo s četvoricom istaknutih šibenskih kulturnih i javnih radnika: Brankom Belamarićem, Živkom Bjelanovićem, Ivom Livakovićem i Dragom Meićem					
Kultura nije samo nadomjestak, samo predah u našem kretanju			Mnogo toga ima, a opet sijaset stvari ne činimo kako treba		
BJELANOVIĆ ŽIVKO:		imaju svoju mnogobrojnu i odanu publiku. Simptomatično je i to da smo morali zap...		LIVAKOVIĆ IVO:	
Iznio sam detaljnije primjer biblioteke, jer je sve ovo što se zbiva ili se zbiva oko...		Čemu iz godine u godinu u planovima obećavati i onda odlagati odluke		Prolazimo kroz najjaloviji period kulturnog života našega grada	
MEIĆ DRAGO:		najveći dramski autori današnjice su bili Amerikanci Karalšte, kao živi organizam		BELAMARIĆ BRANKO:	
svako ulaganje u kulturu se i te kako isplati. Kad nas u Šibeniku vart se rješen...					

6. Apel za kvalitetniji položaj kulture u Šibeniku: Imamo i mogućnosti i snage i sposobnost i nadasve razumijevanja odgovornih, pa ipak i dalje caruje učmalost. Zašto? *Šibenski list*, 19. kolovoza 1964. (preuzeto uz dozvolu s: <http://knjiznica-sibenik.hr/>; pristupljeno 28. 8. 2020.)

Prethodne retke potvrđuje arhivska dokumentacija šibenske općine iz tog perioda, iz kojih je razvidno da kulturni sektor ima marginalnu ulogu u tadašnjim političkim strukturama koje su se prvenstveno interesirale za privredni i industrijski razvoj grada. U Društvenom planu općine Šibenik za 1960. godinu uopće se ne spominju kulturne ustanove, njihove aktivnosti ili infrastruktura.⁹¹ Zasebni referent za kulturu u općinskom Odsjeku za prosvjetu i kulturu zaposlen je tek u veljači 1961. godine.⁹² Tek se u Društvenom planu za 1962. godinu⁹³ pod odjeljkom „Društveni standard” nalazi prvi plan ulaganja u kulturni sektor – gradnju pozornice na Šubićevcu, ali u iznosu od samo 3 milijuna dinara, nasuprot u medijima najavljenih 16 milijuna. Teško je procijeniti razloge zbog čega su općinski službenici kulturu držali u zapečku,⁹⁴ no borbu za bolji status kulture, potaknuti prvenstveno

91 HR-DAŠI-45 Narodni odbor općine Šibenik, Društveni plan općine Šibenik za 1960. godinu

92 HR-DAŠI-45 Narodni odbor općine Šibenik, Zapisnik sa zajedničke sjednice Općinskog vijeća i Vijeća radnih zajednica Skupštine općine Šibenik, 22. veljače 1961.

93 HR-DAŠI-45 Narodni odbor općine Šibenik, Društveni plan općine Šibenik za 1962. godinu

94 Joško Čelar, dugogodišnji šibenski novinar i fotograf, tadašnji djelatnik *Šibenskog lista*, autorima je u razgovoru potvrdio nedostatak ozbiljnog interesa u tadašnjem političkom vodstvu – „tadašnjim vlastima (...) nije bilo puno do toga da obnavljaju takve objekte koji su duhovno vezani” uz povijest i kulturu Šibenika. Novac se tada „trošilo na neke preče stvari”, a to je „bio jedan objekt, povijesni

pozitivnim kretanjima u drugim jadranskim gradovima, u ovom periodu vodili su šibenski kulturnjaci i novinari. Njihov trud uskoro će dati plodove.

„Posebno ću se radovati velikoj ljetnoj pozornici na tvrđavi sv. Mihovila. I mi mladi osjećamo za to potrebu.” (1969. – 1975.)

Devet stoljeća od prvog spomena Šibenika proslavljena su nizom manifestacija 1966. godine. Proslavom je rukovodio Odbor čiji je tajnik bio prof. Ivo Livaković. Bez obzira na pokoje razočarano razmišljanje o samome programu proslave,⁹⁵ vrlo je jasno da su brojne aktivnosti koje su se te godine odvale u konačnici senzibilizirale širu javnost za kulturni život, potrebe i poteškoće. Nesumnjivo je da su i vladajuće strukture u najmanju ruku postale svjesne korištenja kulturnog i baštinskog lokalpatriotizma u propagandne svrhe. Iste je godine osnovana ustanova Centar za kulturu Šibenik, nastala spajanjem četiriju šibenskih kulturno-obrazovnih ustanova, od kojih su dvije bile Kazalište i Festival djeteta.⁹⁶ To je i doba intenzivnog industrijskog razvoja te konačnog završetka gradnje Jadranske magistrale otvaranjem Šibenskog mosta.⁹⁷

Nova etapa u kulturnoj strategiji grada trebala je započeti osnivanjem Fonda za unapređenje kulturnih djelatnosti općine Šibenik ujesen 1968. godine. Na čelo upravnog odbora Fonda postavljen je upravo Ivo Livaković koji u svojoj prvoj izjavi, osim što predstavlja način budućeg poslovanja fonda i najavljuje da je prošlo vrijeme „financiranja platnih spiskova” šibenskih kulturnih ustanova, kratko napominje da u budućnosti treba voditi računa i o drugim potrebama, među kojima je i izgradnja „ljetne pozornice na tvrđavi Sv. Ane”.⁹⁸ Čini se da je kulturni segment u gradu doživio upravo onu vrstu reorganizacije kakvu je Livaković zagovarao četiri godine ranije. Ovaj period predstavlja vrhunac političke moći prof. Livakovića – na proljeće 1969. izabran je za potpredsjednika NO općine Šibenik te za zastupnika u Saboru SR Hrvatske, a te dužnosti obavljati će iduće tri, odnosno pet godina.⁹⁹

koji može desetljećima ostati onakav kakav je” (razgovor autora s J. Čelarom, 27. kolovoza 2020.).

95 Primjerice, ravnatelj Muzeja grada Šibenika Slavo Grubišić podnosi ostavku zbog dugogodišnjeg problema s iseljavanjem jednog od stanara u zgradi Muzeja (Zašto je direktor muzeja podnio ostavku, *ŠL*, 5. listopada 1966.), na što Livaković odgovara opširnim javnim komentarom u kojem se brani od izjave da se „za grad osim plakata, značaka i banketa nije ništa učinilo”. (Povodom otkaza direktora Muzeja grada, *ŠL*, 12. listopada 1966.).

96 LIVAKOVIĆ 1984, 153-155.

97 Za opći pregled urbanističkog i socijalnog razvoja Šibenika u tom periodu: Ivica POLJIČAK, Glavna obilježja urbane preobrazbe Šibenika u razdoblju 1945. – 1990., *Zbornik radova Veleučilišta u Šibeniku*, 1-2/2015., 69-83; za kronološki pregled: Ivo LIVAKOVIĆ, *Tisućljetni Šibenik*, Šibenik 2002., 248-250.

98 Nikica MARINKOVIĆ, Sumrak financiranja platnih spiskova, *SD*, 2. listopada 1968.

99 Prilikom izbora novog općinskog vodstva kandidat za predsjednika Općine Šibenik Čedo Polak nije izabran, pa je u sljedeća dva mjeseca općinu praktički vodio potpredsjednik Livaković (Državni arhiv u Šibeniku, HR-DAŠI-47 Skupština općine Šibenik (1962. – 1992.), Zapisnik

Tema ljetne pozornice upravo će u tom periodu dosegnuti svoj zenit.

Kratki segment objavljen u lipnju 1969. u *Slobodnoj Dalmaciji* poslužio je kao kolektivni podsjetnik na raniji period. Šibenik je, naime, „prije pet godina imao izvanrednu priliku da napokon dobije ljetnu pozornicu”, prostor se počeo uređivati, sudjelovala je i omladina, „a onda je odjednom sve stalo... Projekt ljetne pozornice na tvrđavi pao je u zaborav, ali ne i potreba za njom.” Zaključno, trebalo bi „ponovo oživiti ‘staru’ ideju na tvrđavi sv. Mihovila”.¹⁰⁰

No, u ovoj fazi uloge su ponešto promijenjene. Dok je desetljeće ranije Livaković bio taj koji je s niže razine pokušavao realizirati ideju nasuprot nezainteresiranosti viših političkih struktura, sada je Livaković taj koji s više razine nailazi na mlaku reakciju šibenskih kulturnjaka. Između općinskih struktura i osobito djelatnika šibenskog kazališta već se čitavo desetljeće javljaju određeni prijepori.¹⁰¹ Tako možemo jasno osjetiti vrlo suptilnu ambivalentnost ravnatelja Centra za kulturu Drage Putnikovića, koji u prosincu 1969. potpisuje opsežni dokument Stanje i perspektivni razvoj djelatnosti Centra za kulturu. Činjeničnu konstataciju da je Šibenik „festivalski grad koji je dužan (...) izgraditi prikladnu Ljetnu pozornicu” prati nešto subjektivnija izjava da bi zaista „bila šteta napustiti ovaj Trg dok se ne izgradi adekvatna Ljetna pozornica”, koju uvijek prati izjava svih gostujućih umjetnika – „...najidealnije mjesto na otvorenom prostoru na kojem smo do sada nastupali”. Paragraf se nastavlja u vrlo službenom tonu:

„I pored ovoga potrebno je hitno prići izgradnji Ljetne pozornice na tvrđavi sv. Ane za koju već postoje kompletni idejni i izvedbeni elaborati. Gledalište po postojećem rješenju moglo bi primiti 1.100 posjetilaca, a na pozornici bi se mogli izvoditi najveći spektakli. Izgradnja Ljetne pozornice (gledališta, kino kabine i prilaznih puteva) trebala bi se završiti najkasnije do ljeta 1972. godine.”

Gotovo cijeli zapis ravnatelja Putnikovića uklopljen je u službeni Orijentacioni plan razvoja za period 1970.-1975. godine, usvojen na Savjetu za kulturu u veljači 1970. godine.¹⁰² Na sjednici je bio i prof. Livaković koji je tom prigodom istaknuo

sa zajedničke sjednice Općinskog vijeća i Vijeća radnih zajednica Skupštine općine Šibenik, 23. travnja 1969.; Nikica MARINKOVIĆ, Ukršteni mačevi, *SD*, 26. travnja 1969.)

100 Joško ČELAR, Bez ljetne pozornice, *SD*, 10. lipnja 1969

101 Primjerice, u raspravi oko financiranja javnih ustanova na Savjetu za kulturu 1962. godine Ivo Livaković nudi ostavku na mjesto predsjednika, a Asja Marotti utvrđuje da „ovaj Savjet (...) nije na takovom nivou da bi mogao raspravljati o kulturi, jer zato su potrebni ljudi koji se u kulturu razumiju” (HR-DAŠI-45 Narodni odbor općine Šibenik, Zapisnik sa sjednice Savjeta za kulturu, 26. lipnja 1962.). Kazalište je izgubilo profesionalni status u ljeto 1963. godine (LIVAKOVIĆ 1984, 142), a 1966. godine stoptljeno je s drugim ustanovama u Centar za kulturu Šibenik. Jasno je da s tim razvojem događajâ kazalištarci nisu bili previše zadovoljni – o skepsi prema integraciji vidi u: Da li bi Šibenik imao koristi od integracije triju postojećih scenskih ustanova, *ŠL*, 16. prosinca 1964.).

102 HR-DAŠI-47 Narodni odbor općine Šibenik, Zapisnik sa sjednice Savjeta za kulturu, 12. veljače 1970.

da „treba značajnije akcentirati potrebu izgradnje Ljetne pozornice i potrebu da se odmah priđe pripremama za organizaciju izgradnje kao i za uređenje prostora oko Sv. Ane, s tim da se prethodno izvrše konzervatorski radovi na tvrđavi”. Jedina rečenica ravnatelja Putnikovića koja je bila izbačena iz završnoga Orijentacionog plana bila je ona o Trgu Republike kao najidealnijem scenskom mjestu na otvorenom prostoru.

Značajno manje suptilan od ravnatelja Putnikovića bio je novinar *Slobodne Dalmacije* Marinković koji se u komentaru od 23. veljače pita: „Kome smeta pozornica Festivala djeteta na Trgu Republike u Šibeniku?”¹⁰³ Marinković u uvodu napominje kako „svi izvođači – domaći i strani – nisu štedjeli komplimente tom ambijentu”, ideje o premještanju pozornice stavlja pod navodnike, a njegov je nepoznati sugovornik također vrlo jasan:

„S druge strane uprava Festivala nema ni na kraj pameti da se odrekne idealne ljetne pozornice.

– I kad se izgradi ljetna pozornica na tvrđavi Sv. Ane, mi ne mislimo napustiti Trg Republike, jer je taj prostor kao stvoren za veći dio festivalskog programa – kažu u upravi Šibenskog festivala.”

Početak 1971. godine činilo se da će saga biti okončana. U siječnju je u izvršnim tijelima šibenske općine odlučeno da će se sredstvima prikupljenima iz novog samodoprinosu izgraditi poliklinika, sportska dvorana na Baldekinu te ljetna pozornica na tvrđavi sv. Ane, pri čemu je rečeno da „je izgradnja ljetne pozornice aktualna već desetak godina”.¹⁰⁴ Općina će za ovu namjenu sredstava iz samodoprinosu tražiti i referendumsko odobrenje od građana 21. ožujka 1971. Tijekom iduća dva mjeseca referendum se propagira gotovo svaki dan u dnevnom tisku, no za temu pozornice posebice su važna dva datuma. U *Slobodnoj Dalmaciji* referendumu je 27. veljače bila posvećena čitava stranica, s izjavama osam najviših općinskih službenika. Jedan od njih bio je i Ivo Livaković koji u članku „Ljetna pozornica – neodgodiva potreba” vrlo jasno obrazlaže:

„Od oslobođenja do danas vrlo malo smo investirali u području kulture. (...) No financijska moć naše općine odveć je slaba da bi se bez direktne pomoći samih građana mogli graditi objekti za potrebe kulture. Među takvim objektima danas Šibenik najviše vapi za ljetnom pozornicom. (...) zbog pomankanja financijskih sredstava naš grad nije do danas izgradio pozornicu za priredbe na otvorenom tako unatoč tome što je jedan od najrazvijenijih turistički centara Dalmacije, i što je svake godine domaćin međunarodno već afirmiranog Festivala djeteta, jedini je grad na Jadranu koji nema stalne

103 Nikica MARINKOVIĆ, Neprihvatljivi razlozi, *SD*, 23. veljače 1970.

104 Omer JURETA, Poliklinika, ljetna pozornica i sportska dvorana, *SD*, 26. siječnja 1971. Vrijedi zabilježiti da je novinar Jureta bio i zastupnik u općinskoj Skupštini.

ljetne pozornice. (...) imamo za to izvanredan i atraktivan prostor na tvrđavi sv. Ane, na kojoj se može izgraditi velika pozornica (17×11m) i gledalište za više od 1000 osoba, onda ne smijemo oklijevati. Budući da se radi o staroj tvrđavi na dominantom položaju u središtu grada, što je rijedak slučaj, bit će to i turistička atrakcija. (...) Izgradnjom ljetne pozornice riješit ćemo dakle ne samo jedan aktualan kulturni problem već ćemo dobiti i novi kvalitet u turističkoj atrakciji grada.”¹⁰⁵

Potom je 19. ožujka, dva dana prije izlaska na birališta, izvršen posljednji promidžbeni napor nizom članaka na trećoj stranici *Slobodne Dalmacije* koji uz tekstove donose i arhitektonske skice dvaju novih objekata – sportske dvorane i poliklinike. Skice ljetne pozornice nije bilo, no čitateljima je projekt ipak predstavljen u članku „Što će se graditi?”:

„LJETNA POZORNICA je, bez sumnje, potrebna gradu. Ona će biti locirana na jedinstvenoj lokaciji, na tvrđavi sv. Ane. Raspolagat će sa 1100 sjedišta i pozornicom dužine 16,50, a dubine 10,50 metara, a koristit će se za sve vrste priredbi, od filmskih i dramskih do muzičkih i drugih. Njena izgradnja se imperativno nameće i zbog ograničenosti prostora za održavanje predstava koje se već deset godina u Šibeniku održavaju u sklopu Jugoslavenskog festivala djeteta (...). Recimo još samo to da je Šibenik vjerojatno jedini turistički centar na Jadranu koji je bez stalne ljetne pozornice.”¹⁰⁶

U anketi građana na istoj stranici, od kojih svi bez zadržke podupiru novi samodoprinos, na pozornicu se osvrnula Neda Rončević (19), prodavačica:

„(...) Željela bih da referendum uspije, jer je ono za što ćemo glasati veoma potrebno. (...) Posebno ću se radovati velikoj ljetnoj pozornici na tvrđavi sv. Mihovila. I mi mladi osjećamo za to potrebu.”¹⁰⁷

Rezultati referenduma nisu bili upitni,¹⁰⁸ a o konkretnoj gradnji počelo se govoriti sredinom jeseni kada su pokrenute omladinske radne akcije na čišćenju tvrđave. Tek tada doznajemo konkretnije informacije o projektu, a to su da on – ne postoji.¹⁰⁹ Naime, „projektna dokumentacija za taj objekt (...) još nije izrađena, ali će to

105 Ljetna pozornica – neodgodiva potreba, *SD*, 27. veljače 1971.

106 Omer JURETA, Što će se graditi?, *SD*, 19. ožujka 1971.

107 Joško ČELAR, Jednodušno, *SD*, 19. ožujka 1971.

108 O kvazi-demokraciji referendumskog procesa najviše govori podatak da službeni rezultati nisu niti objavljeni u medijima, već samo izlaznost – partijska tijela nisu niti u jednom trenutku sumnjala u „odluku” građana. Službeno, od 18 255 glasača na referendum je izašlo 14 799, od kojih je 12507 glasovalo za, 2 091 protiv, a 201 listić je bio nevažeći (HR-DAŠI-47 Skupština općine Šibenik, Zapisnik 20. zajedničke sjednice Općinskog vijeća i Vijeća radnih zajednica Skupštine općine Šibenik, 30. ožujka 1971.)

109 Nakon brojnih već navedenih podataka o projektu Tomislava Relje i navodno dovršenim elaboratima, ovo naizgled dolazi kao veliko iznenađenje. No dosadašnja komunikacija projekta pozor-

biti u najskorije vrijeme”, dapače „već do iduće sezone moguće je urediti gledalište, a čitav objekt može biti gotovo do sezone godine 1973”.¹¹⁰ Ovo svakako dolazi kao veliko iznenađenje zbog već spomenutog izvedbenog projekta Tomislava Relje koji su barem načelno potvrdile sve nadležne strukture tijekom proljeća i ljeta 1964. godine, a generalne informacije o pozornici objavljene u medijima neposredno prije referendumu preuzete su iz Reljina tehničkog opisa. Do danas ostaje nejasno zbog čega se pristupilo izradi nove tehničke dokumentacije.

Nedugo potom, u siječnju 1972. godine, događaju se previranja na svim razinama Komunističke partije Jugoslavije, koja su posljedica gašenja hrvatskog proljeća i sastanka u Karađorđevu početkom prosinca prethodne godine. Jedan od onih koji se morao opravdavati bio je i Ivo Livaković koji je, nakon što ga je prozvalo nekoliko partijskih organizacija,¹¹¹ među kojima je i „skup komunista šibenskih kulturnih institucija”, 25. siječnja podnio ostavku na mjesto potpredsjednika Skupštine općine Šibenik.¹¹²

Što se tiče ljetne pozornice, u prvi mah se čini da Livakovićev odlazak nije doveo do bitnijih promjena. Sredinom veljače nositelj investicije, Centar za kulturu, konačno je naručio izradu projekta.¹¹³ Novost predstavlja jedino svijest o određenoj baštinskoj vrijednosti objekta, koja se prvi put javlja kao potencijalni problem: „S obzirom da je tvrđava sv. Ane zaštićena kao spomenik kulture, u dinamici planiranih radova to pričinja izvjesne teškoće.” Svejedno, radovi bi trebali početi tijekom godine, a pozornica podignuta do kraja plaćanja samodoprinosu, bez obzira na cijenu koja će biti „znatno veća” od predviđene. Nekoliko dana potom ravnatelj Centra za kulturu Putniković potvrđuje da „istina, programa i projekta još nema”. Također, već je sada jasno da planirana sredstva neće biti dovoljna, no Putniković garantira da se konzervatorski radovi neće razvući i da će gradnja početi „na jesen, a pozornica bi se mogla koristiti već u ljeto 1973.”¹¹⁴

Od travnja do srpnja na scenu stupa Regionalni zavod za zaštitu spomenika u Splitu koji vodi izradu dokumentacije postojećeg stanja, a 6. srpnja počinju prva zaštitna arheološka istraživanja na tvrđavi sv. Mihovila, koja u ime Muzeja grada Šibenika provodi arheolog Zlatko Gunjača. Istraživanja su trajala trideset radnih

nice pokazuje primjerice veliko razilaženje u broju mjesta, od 700, sve do 1200+500. Nameće se zaključak da detaljni projekt cijelo vrijeme nije postojao.

110 Omer JURETA, Što je sa samodoprinom?, *SD*, 2. studenog 1971.

111 Smjenu Livakovića s mjesta „potpredsjednika (...) i direktora gimnazije” prvo su tražili radnici TLM-a (Omer JURETA, Zahtjevi komunista TLM „Boris Kidrič”, *SD*, 15. siječnja 1972.), potom kolege kulturnjaci (Omer JURETA, Prevladati dosadašnje stanje, *SD*, 17. siječnja 1972.), te Plenum šibenskog SUBNOR-a (Joško ČELAR, Oštre osude i energične akcije, *SD*, 19. siječnja 1972.).

112 Omer JURETA, Ostavka prof. Ive Livakovića, *SD*, 26. siječnja 1972. Livaković je u intervjuu iz 2017. godine potvrdio da se našao na udaru kao hrvatski nacionalist (FERIĆ 2017).

113 Omer JURETA, Račun samodoprinosu „težak” 3,8 milijuna dinara, *SD*, 18. veljače 1972.

114 Joško ČELAR, Ljetna pozornica do 1973., *SD*, 29. veljače 1972.

HISTORIJSKI I ZABAVNI OBJEKT

Tvrđava sv. Mihovila, III sv. Ane kako je neki sovu, u centru starog dijela Šibenika postat će kroz izvjesno vrijeme jedan od privlačnijih kulturno-zabavnih objekata u gradu. U ovoj tvrđavi, kao što smo već pisali, uredit će se ljetna pozornica i ljetno kino i čitav objekt će dobiti novu korisnu, suvremenu namjenu.

skupštine

Predsjednik Općinske skupštine u Šibeniku inž. Josip Olivari zakazao je 29. zajedničku sjednicu za 14. ožujka u Domu Armije s početkom u 8,30 sati. Na dnevnom redu te sjednice, pored ostalog, nalazi se prijedlog odluke o izmjeni Statuta općine, odluka o osnivanju Fonda za kreditiranje učenika i studenata, prijedlog javnog natječaja za izgradnju robne kuće na predjelu Vanjaki u Šibeniku i više drugih prijedloga odluka i stjecanja. O. J.



7. Historijski i zabavni objekt, *Slobodna Dalmacija*, 10. ožujka 1972. (preuzeto uz dozvolu s: <https://arhiv.slobodnadalmacija.hr/>, pristupljeno 28. 8. 2020.)

dana, sve do 17. kolovoza, a radnu snagu činilo je dvadeset šest gimnazijalaca i gimnazijalki, iako se broj kasnije mijenjao. U Muzeju grada Šibenika sačuvan je ne samo terenski dnevnik već i deseci fotografija s tih prvih istraživanja, koje svjedoče o tadašnjem stanju glavnog dvorišta tvrđave.¹¹⁵ Četiri otvorene sonde pružile su, čini se, obimnu količinu nalaza, prije svega keramičkih, ali i metalnih, kamenih i staklenih. Štoviše, neki od nalaza bili su „revolucionarni”, po riječima arheologa Gunjače,¹¹⁶ jer je na tvrđavi pronađena prapovijesna keramika, „najstariji arheološki nalaz na užem području Šibenika”.¹¹⁷ Ti vrijedni nalazi „zasigurno će usporiti realizaciju ljetne pozornice. No, ne bi trebalo zbog toga žaliti, jer arheolozi uopće ne isključuju mogućnost izgradnje ljetne pozornice, ali ističu da će njen projektant morati voditi računa o ranijoj arhitekturi tvrđave.”

Pokazalo se da su prva arheološka istraživanja ujedno označila i praktični kraj ideje o gradnji ljetne pozornice. U jesenskim i zimskim mjesecima 1972./1973. još

¹¹⁵ Arheološka istraživanja, pronađeni nalazi i dokumentacija o njima nisu predmet ovog rada te se na ovim stranicama neće zasebno obrađivati.

¹¹⁶ Rezultati arheoloških nalaza objavljeni su samo parcijalno u: Zlatko GUNJAČA, O kontinuitetu naseljavanja na području Šibenika i najuže okolice, *Šibenik: Spomen zbornik o 900. obljetnici* (ur. Slavo GRUBIŠIĆ), Šibenik 1976., 33, 35, 46, 48, 52.

¹¹⁷ Omer JURETA, Sondiranjem pronađena predhistorijska keramika, *SD*, 31. kolovoza 1972.



8. Fotografija prvih arheoloških radova na tvrđavi sv. Mihovila, 1972. (arhiv Muzeja grada Šibenika)

se uvijek čeka „mišljenje”,¹¹⁸ odnosno „odluka arheologa”,¹¹⁹ a moguće su i „korekcije u pogledu lokaliteta ljetne pozornice”.¹²⁰ Konačno je gordijski čvor presječen u travnju 1973. godine kada ljetna pozornica na tvrđavi sv. Ane nije dobila „vizu” Izvršnog odbora Općinske konferencije SSRN. Naime, na toj tvrđavi, kako su pokazala prva istraživanja, značajan je arheološki lokalitet koji najprije treba temeljito ispitati i potom konzervirati kako bi ostao sačuvan. Zbog toga se odustalo od izgradnje ljetne pozornice na Sv. Ani, a investitoru Centru za kulturu predložilo da „traži drugo rješenje”.¹²¹

118 Prikupljanje pomoći za poplavljene, *SD*, 14. listopada 1972.

119 Omer JURETA, Kvasac za polikliniku, *SD*, 30. listopada 1972.

120 Omer JURETA, Kako dalje – odlučit će građani, *SD*, 5. veljače 1973.

121 Omer JURETA, „Zeleno svjetlo” poliklinici, ljetnoj pozornici – stop!, *SD*, 20. travnja 1973. Ova odluka, koja je okončala dva desetljeća rasprave o ljetnoj pozornici na tvrđavi, izazvala je tek jedan komentar, objavljen u *Pometu*, humorističnom prilogu *Slobodne Dalmacije*, naslovljenom *Temeljito o temeljima*: „Šibenčani su se, prije četiri godine, referendumom odlučili za izgradnju, prijeko potrebne, ljetne pozornice. Ovih dana su temeljito informirani da, zbog temelja ilirskog naselja pronađenog na predviđenom gradilištu na Sv. Ani, novoj pozornici nisu udareni ni temelji” (Šibenski lokalizmi, *SD*, 5. svibnja 1973.).



9. „Zeleno svjetlo” poliklinici, ljetnoj pozornici – stop!, *Slobodna Dalmacija*, 20. travnja 1973. (preuzeto uz dozvolu s: <https://arhiv.slobodnadalmacija.hr/>, pristupljeno 28. 8. 2020.)

Arheološka istraživanja nastavljena su u lipnju i srpnju 1973., a potom u rujnu i listopadu 1974. godine, pod vodstvom stručnog osoblja šibenskog muzeja, Ksenije Kalauz i Ive Pedišića. U nekoliko se novinskih izvještaja iz 1974. godine ponovno napominje kako „od predviđene lokacije ljetne pozornice na tvrđavi sv. Ane (...) neće biti ništa”,¹²² a što se tiče „rezervirana 1,4 milijuna dinara od samodoprinosu za taj objekat”,¹²³ Centar za kulturu predlaže da se „raspoloživim sredstvima poboljšaju uvjeti za izvođenje kulturnih, zabavnih i drugih priredbi na postojećim gradskim prirodnim scenskim prostorima”,¹²⁴ i to tako da se nabavi montažno gledalište i različita tehnička oprema.¹²⁵ Početkom 1975. godine gotovo je usputno rečeno da je „Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture definitivno zabranio izgradnju planirane ljetne pozornice na tvrđavi Sv. Ana”.¹²⁶ Činilo se da je ideja o gradnji pozornice na tvrđavi iznad šibenske jezgre time okončana. Jedan od posljednjih opsežnijih komentara iz tog razdoblja kao da nudi rezime:

„Veliki prostor u sredini šibenske tvrđave Sv. Ane već godinama privlači entuzijaste i stručnjake koji su bili puni ideja kako da se što atraktivnije i funkcionalnije iskoristi. Prevladala je ideja da se on ipak pretvori u ljetnu pozornicu.

Početni radovi već su bili obavljani, ali se onda moralo stati. Arheolozi su,

122 Joško ČELAR, Šibeniku nedostaje suvremeno otvoreno gledalište, *SD*, 20. veljače 1974.

123 Omer JURETA, Šibenčani „darovali” gradu 17 milijuna dinara, *SD*, 18. travnja 1974.

124 Omer JURETA, Gledalište umjesto ljetne pozornice, *SD*, 22. svibnja 1974.

125 U proljeće 1975. naručeno je montažno gledalište od 800 mjesta te oprema „sa svim onim što se moralo nabaviti gradila se ili ne ljetna pozornica na sv. Ani”. Omer JURETA, Je li se isplatilo šest godina odvajati?, *SD*, 22. travnja 1975.

126 Omer JURETA, Veće olakšice, *SD*, 5. veljače 1975.

naime, pronašli temelje ilirskog naselja, pa je Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture naredio da se do daljnjega svi radovi obustave. Istodobno se i Centar za kulturu u Šibeniku koji se uvelike bio angažirao oko ljetne pozornice, orijentirao na drugu stranu: traženje mogućnosti za nabavu montažne ljetne pozornice i gledališta.

Na Tvrđavi Sv. Ane tako sada sve miruje. Za iskopavanja su potrebna sredstva i još se ne zna kada će i kako sve to krenuti dalje. Objekat je inače zatvoren za posjetioce, koji se pomalo i čude kako to da jedan takav povijesni spomenik nije dostupan za razgledavanje. Konačno i na tom mjestu jednom će trebati krenuti s mrtve točke.”¹²⁷

Zaključak

Ideja o gradnji pozornice na tvrđavi sv. Mihovila počela je kao čežnja jednoga dalmatinskog grada za kulturnim razvojem i prepoznatljivošću, a to je u svojoj osnovi i ostala. Odabir lokacije zasigurno je bio potaknut prije svega uspješnim primjerima korištenja povijesnih spomenika ili prirodnih krajolika za scenske nastupe tijekom 1950-ih i kasnije. Prvi se put o projektu razgovaralo tijekom zime 1953./1954., kada je renomirani arhitekt Harold Bilinić izradio skicu pozornice, no s te točke ideja se nije pomakla. Od 1958. godine ponovno ju je aktualizirao prof. Ivo Livaković koji će u idućem desetljeću i pol najčešće istupati u javnosti s vijestima i planovima o gradnji pozornice na tvrđavi. Radovi manjeg opsega na tvrđavi više su puta započeti, otvaranje pozornice često je najavljivano u optimističnim rokovima, a u proljeće 1964. izrađena je i projektna dokumentacija s troškovnikom. Unatoč svemu do gradnje nije došlo. Najvjerojatniji je razlog tome vrlo slab položaj kulture u strukturi prioriteta tadašnjih općinskih vlasti. Nakon nekoliko godina stanke ideja je obnovljena 1969. godine. Čini se da poticaj opet dolazi od prof. Livakovića koji se ovoga puta nalazi u političkom vrhu općine. Za gradnju pozornice trebala su biti iskorištena sredstva samodoprinosa koji je izglasan početkom 1971. godine. Bilo je jasno da će se pozornica koristiti prvenstveno za šibenski Festival djeteta i druge kazališne potrebe. Međutim, već u prvim arheološkim nalazima 1972. godine pronađen je prapovijesni materijal koji predatira prvi spomen Šibenika, što je prvo odgodilo, a potom potpuno zaustavilo bilo kakvu gradnju na tvrđavi.

Kronologija naslovne ideje u promatranom razdoblju iznimno je iscrpljujuća i na svom koncu ne pruža nikakvu zadovoljštinu. Stanovnik Šibenika, čitatelj novinskih tekstova, koji se na početku ove inicijative veselio novoj kulturnoj infrastrukturi, dva desetljeća kasnije vjerojatno nije više bio ciljana publika i prema zamišlje-

127 Joško ČELAR, Iskopavanje počelo pa se – zaustavilo, *SD*, 20. kolovoza 1974.

noj pozornici mogao je osjetiti samo frustriranost ili indiferentnost, emocije koje ovaj rad na određeni način pokušava prenijeti. Kako smo vidjeli, usprkos tome što je pozornica često proklamirana kao javna potreba i cilj, šibenska kulturna scena nije bila jedinstvena u podršci, a izostala je i prijelomna odluka lokalne politike. Početkom 70-ih, kad politička odluka naizgled postoji, na svjetlo izlazi sva financijska i organizacijska kompleksnost izvedbe koja kao da je zanemarivana u ishitrenim najavama prethodnih godina. U svjetlu svega toga, ovaj razvoj događaja, odnosno konačna ne-izgradnja pozornice, mogao bi se smatrati gotovo očekivanim.

Tvrđava sv. Mihovila od sredine sedamdesetih prestaje se doživljavati kao lokacija za ljetnu pozornicu, a u fokus dolaze buduća istraživanja, konzervacija i buduće uređenje povijesnog spomenika.¹²⁸ Usprkos tomu što se građani sjećaju samodoprinosu iz 1971.,¹²⁹ pozornica se spominje tek kao ideja kojoj bi se moglo pristupiti nakon „okončanih i kompletiranih istraživanja i valorizacije spomenika”, ali čak i do toga će proći „izgleda, još podosta godina”.¹³⁰ U međuvremenu su dijelovi tvrđave dokumentirani, a neki drugi dijelovi sanirani.¹³¹ Krajem 1989. godine najavljen je nastavak arheoloških istraživanja i uređenje za posjetitelje, čime bi se ostvario „desetljećima dug san Šibenčana”.¹³² Idućih godina nastavljeni su arheološki radovi,¹³³ dok su konzervatorske sanacije i restauracije vršene gotovo konstantno u sljedeća dva desetljeća, a rezultirale su poglavljem o tvrđavi u monografiji *Šibenski fortifikacijski sustav* konzervatora Josipa Čuzele.¹³⁴

128 Joško ČELAR, Sredstva i organiziranost, *SD*, 28. siječnja 1978.

129 Vidi u npr.: Samodoprinos je potreba, *ŠL*, 10. siječnja 1981. Autorima je tu svojevrsnu kolektivnu memoriju o namjeni u razgovoru potvrdila Živana Podrug, tadašnja novinarka *Šibenskog lista*, rekavši da se tih i ranijih godina „stalno govorilo da će na sv. Ani biti izgrađena pozornica za Festival djeteta”.

130 Dug put do revitalizacije, *ŠL*, 16. svibnja 1981.

131 O tome vidi: Darka BILIĆ – Krasanka MAJER JURIŠIĆ – Josip PAVIĆ, Dvostruki bedem u Šibeniku – funkcija, valorizacija i prezentacija, *Portal*, 10/2019, Zagreb, 42 (bilj. 64).

132 Jordanka GRUBAČ, Neispričana priča, *SD*, 9. prosinca 1989.

133 Paralelni rad arheologa i konzervatora rezultirao je blagim napetostima (Jordanka GRUBAČ, Kritika zaštitarima, 23. lipnja 1989.). Šibenska javnost nije bila upućena u tadašnje planove oko uređenja tvrđave, a odnosi između Muzeja i šibenskog Zavoda za zaštitu spomenika kulture samo ih zbunjuju – novinarski komentar na radijsku emisiju u kojoj su javno raspravljali predstavnici Muzeja i Zavoda za zaštitu spomenika kulture bio je: „Sat vremena se razgovaralo o tvrđavi sv. Ante a da nijednom nije rečeno zašto su radovi prije 15 godina prekinuti, zašto Šibenik zaista nema ljetnu pozornicu koju su građani platili samodoprinosom, ni pristup na tvrđavu jer radovi nikako da krenu...” (Grozdana CVITAN, Ogledala i slike, *SD*, 19. srpnja 1990.).

134 Vrlo raznovrsna dokumentacija o arheološkim i konzervatorskim radovima nalazi se u Muzeju grada Šibenika i u Konzervatorskom odjelu Ministarstva kulture RH u Šibeniku. Za Čuzelinu monografiju vidi bilj. 21.



10. Ljetna pozornica na tvrđavi sv. Mihovila, 2017. (arhiv JUK Tvrđava kulture Šibenik)

Ljetna pozornica na tvrđavi sv. Mihovila, uz financijsku potporu europskih fondova, konačno je izgrađena u sklopu projekta revitalizacije između 2012. i 2014. godine, a po arhitektonskom projektu Tomislava Krajine. Kao i u prethodnim razdobljima, gradnju pozornice potakle su političke strukture, uz relativno mlaku podršku kulturnih djelatnika. U intrigantnom razvoju događaja projekti otprije gotovo pola stoljeća jedva da se spominju pri planiranju i samoj gradnji.¹³⁵ Reaktivacija ideje i njezina izvedba nisu predmeti ovog rada i predstavljaju fascinantnu temu za neko buduće istraživanje. Relevantnu znanstvenu analizu nisu prošle ni konzervatorske metode po kojima je tvrđava restaurirana, ni arhitektonski projekt inženjera Krajine, ni bilo kakve posljedice koje su novi sadržaji polučili u posljednjih nekoliko godina. No nema sumnje da bi se sve ranije generacije koje su sudjelovale u planovima složile da današnja ljetna pozornica na tvrđavi sv. Mihovila neosporno ima zamjetan utjecaj na kulturnu prepoznatljivost Šibenika.

135 Ne postoji podatak da se prof. Ivo Livaković osvrnuo na gradnju pozornice koju je sam aktivno zagovarao nekoliko desetljeća ranije. No samodoprinosu se sjećao ravnatelj šibenske knjižnice Milivoj Zenić koji se prisjeća kako je svojedobno „prijateljski podbadao” arheologa Zlatka Gunjaču „da je on kriv zato što, za vidjeti Hamleta (...) treba potegnuti do dubrovačkoga Lovrijenca, a ne do našega kaštela”. Jelena DEVČIĆ, Recite glumcima da se požure!, *Novi tjednik*, 24. ožujka 2011.

„Summer stage – an urgent need”: the old idea of a new purpose of the Fortress of St. Michael in Šibenik through periodicals and other archival sources (1953 – 1975)

Summary

With the end of World War II, almost the entire world found itself in a period of comprehensive reconstruction. In the early fifties, the reactivation of cultural events and their further commercialization was noticeable in Mediterranean cities. Emerging new cultural events, such as the Sanremo Music Festival in 1951, greatly influenced the emergence of similar events in Croatia, especially on the summer stages of coastal cities (Pula, Opatija, Split, Dubrovnik). At the same time, the idea of the need to build a summer stage arose in Šibenik in order to would satisfy the citizens' already existing desires for various events and open-air cinema screenings during the hot months. The architect Harold Bilinić made the first sketch of the summer stage in Šibenik in February 1954, placing it on the western part of the Fortress of St. Michael which is towering over the city centre. However, the first more concrete approaches to the realization of the project began at the end of the same decade, largely on the initiative of the then very young Šibenik cultural and educational worker Ivo Livaković. The initial voluntary actions of arranging the fortress began during the summer of 1960, and four years later the technical documentation was prepared. Nevertheless, the initiative then fell silent, with only a few newspaper articles reminiscent of it. The idea of construction came to the fore again in the late 1960s. With a self-contribution voted in 1971, the citizens supported the construction of a stage at the fortress, with the primary goal of it becoming the main stage of the Šibenik Children's Festival. The project was again in the phase of initial cleaning and preparation of new technical documentation. After significant findings at the fortress during the first archaeological excavations in 1972, further work was completely suspended in 1973. In the following decades, the fortress was additionally archaeologically researched and conserved. Only occasional newspaper articles are reminiscent of former plans for summer stage construction from self-contribution funds. The summer stage at the Fortress of St. Michael was finally realized between 2012 and 2014, with the support of European funds and according to the architectural project of Tomislav Krajina.

Keywords: Summer stage, Šibenik, Fortress of St. Michael, periodicals, revitalization, cultural history

IZVORI I LITERATURA

Arhivski izvori:

Državni arhiv u Šibeniku

HR-DAŠI-45 Narodni odbor općine Šibenik (1955. – 1962.)

HR-DAŠI-47 Skupština općine Šibenik (1962. – 1992.)

HR-DAŠI-252 Narodni odbor općine Šibenik (1952. – 1955.)

HR-DAŠI-271 Povjerenik za zaštitu spomenika kulture u Šibeniku (1947. – 1972.)

Tisak:

Novi list (Rijeka), 2017.

Novi tjednik (Šibenik), 2011.

Slobodna Dalmacija (Split), 1952. – 1978., 1989. – 1990.

Šibenski list (Šibenik), 1952. – 1966., 1981.

Mrežni izvori:

Goran PAUK, Senzacionalno otkriće o tvrđavi sv. Mihovila: Ljetnu pozornicu arhitekt Harold Bilinić nacrtao je još 1954. godine!, *ŠibenikIN*, 24. listopada 2014. (<https://www.sibenik.in/sibenik/ekskluzivno-senzacionalno-otkrice-o-tvrđavi-sv-mihovila-ljetnu-pozornicu-arhitekt-harold-bilinic-nacrtao-je-jos-1954-godine/29864.html>)

Diana FERIĆ, Sjećanja prof. Ive Livakovića (2): O šibenskoj gimnaziji, gimnazijskim gracijama, komunističkim pravovjericima, *Šibenik News*, 27. rujna 2017. (<https://mok.hr/volim-sibenik/item/25192-sjecanja-prof-ive-livakovica-2-osibenskoj-gimnaziji-gimnazijskim-gracijama-komunistickim-pravovjericima>)

Literatura:

Darka BILIĆ – Krasanka MAJER JURIŠIĆ – Josip PAVIĆ, Dvostruki bedem u Šibeniku – funkcija, valorizacija i prezentacija, *Portal*, 10/2019, Zagreb,

Anita BUHIN, Opatijski festival i razvoj zabavne glazbe u Jugoslaviji (1958. – 1962.), *Časopis za suvremenu povijest*, 48/2016, Zagreb, 139-159.

Anita BUHIN, Jugoslavenska popularna kultura između zabave i ideologije, *Stvaranje socijalističkog čovjeka: Hrvatsko društvo i ideologija jugoslavenskoga socijalizma* (ur. Igor DUDA), Zagreb – Pula 2017., 230

Josip ĆUZELA, *Šibenski fortifikacijski sustav*, Šibenik 2005.

Igor DUDA, Svakodnevnica pedesetih: od nestašice do privrednog čuda, *Način u jeziku / Književnost i kultura pedesetih: Zbornik radova 36. seminara Zagrebačke slavističke škole* (ur. Krešimir BAGIĆ), Zagreb 2008., 70.

Marko FOTEZ, Glasovi o Dubrovačkim ljetnim igrama: „Hamlet” na Lovrijencu, *Naše more*, 2(3)/1955, Dubrovnik, 165-167.

Ivo GOLDSTEIN, *Povijest Hrvatske 1945-2011., 1. svezak (1945-1968.)*, Split 2011.

Zlatko GUNJAČA, O kontinuitetu naseljavanja na području Šibenika i najuže okolice, *Šibenik: Spomen zbornik o 900. obljetnici* (ur. Slavo GRUBIŠIĆ), Šibenik 1976.,

Tomislav KURELEC, Dostojno jubileja: 60. festival igranog filma u Puli, 13-27. srpnja 2013., *Hrvatska revija*, 3/2013, Zagreb, 79-82.

Ivo LIVAKOVIĆ, *Kazališni život Šibenika*, Šibenik 1984.

Ivo LIVAKOVIĆ, *Tisućljetni Šibenik*, Šibenik 2002.

Ivo LIVAKOVIĆ, *Poznati Šibenčani: šibenski biografski leksikon*, Šibenik 2003.

Josip PAVIĆ, *Šibenik – grad tvrđava*, Šibenik 2018.

Nataša ŠKRBIĆ ALEMPIJEVIĆ – Rebeka MESARIĆ ŽABČIĆ, Croatian Coastal Festivals and the Construction of the Mediterranean, *Studia ethnologica Croatica*, 22 /2010, Zagreb, 328-331.

Marko ŠPIKIĆ – Iva RAIČ STOJANOVIĆ, Shaping the Past in the Historic Centers of Split and Šibenik after 1945, *Arhitekturna zgodovina 3: Arhitektura in politika* (ur. Renata NOVAK KLEMENČIĆ), Ljubljana 2016., 83-95.

Ivo ŠPRLJAN, *Arhitekt Harold Bilinić u Šibeniku*, Šibenik 1994.

Danko ZELIĆ, *Postanak i urbani razvoj Šibenika u srednjem vijeku*, doktorska disertacija, Zagreb 1999.